Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar

A NÉPI HANGSZEREK MEGJELENÉSE AZ ÓVODAI ZENEI NEVELÉSBEN

Konzulens:
Tamásiné dr. Dsupin Borbála
főiskolai docens

Szerző:
Márton Pálma
óvodapedagógus szak, levelező

Hajdúböszörmény

2018.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés, témaválasztás indoklása ..... 3.
2.Hangszerek a művészeti korokban ..... 5.
2.1. A zene kezdetétől a romantikus stílusig ..... 5.
2.2. A századforduló, és a 20. század zenéje ..... 9.
3. Magyar népi hangszerek ..... 10.
3.1 Idiofon hangszerek ..... 12.
3.2. Membranofon hangszerek ..... 13.
3.3 Chordofon hangszerek ..... 14.
3.4 Aerofon hangszerek ..... 16.
4. Az ének-zene tevékenység jelentősége az óvodai nevelés során ..... 19.
4.1. A magyar zenei nevelés irányelvei - a Kodály-koncepció ..... 20.
4.2. Zenei képességek fejlesztésének területei ..... 21.
4.2.1. Éneklési készség fejlesztése ..... 22.
4.2.2. Zenei hallás fejlesztése ..... 23.
4.2.3. Ritmusérzék fejlesztése ..... 25.
4.2.4. Zenei formaérzék fejlesztése ..... 27.
4.2.5. Zenei alkotókészség fejlesztése ..... 29.
4.2.6. Zene hallgatására nevelés ..... 30.
5. Hagyományápoló óvodák zenei nevelése ..... 30.
5.1 Cigándi Tündérkert Óvoda és Bölcsőde ..... 32.
5.2 Nyírbátori Meseház Óvodában ..... 33.
5.3 Cégénydányádi Óvoda ..... 34.
5.4. A hagyományápoló óvodák zenei nevelésének összehasonlítása ..... 34.
6. Összegzés ..... 37.

1. Bevezetés - témaválasztás indoklása

„Az óvodával, annak zenéjével foglalkozni nem mellékes kis pedagógiai kérdés, hanem országépítés.”

/Kodály Zoltán/

Miért jelentős a zenei nevelés az óvodában? Milyen hatással van a gyerekekre a népi hangszerek megjelenése az ének-zene tevékenységek során? Miért lényeges a népdalok, a népzene, a népi hangszerek ismerete és megszerettetése az óvodás korú gyermekekkel? Szakdolgozatomban ezekre a kérdésekre szeretnék kitérni, és választ adni.

A mai rohanó világban fontos, hogy a szülők nagy figyelmet fordítsanak gyermekeikre, azok nevelésére. Az a gyermek, aki már egészen kicsi korától kezdve kapcsolatba kerül a zenével, sokkal gazdagabb lesz érzelmileg, és kiegyensúlyozottabb. Azonban a megváltozott modern társadalomban már egyre kisebb jelentőséget tulajdonítanak a népzenének, a népdaloknak, pedig az egészséges személyiség fejlődéséhez nélkülözhetetlen. Úgy tartják sok esetben, hogy már nem „divat” a közös mondókázás a gyermekkel, az ölbeli játékok játszása. Mindezt helyettesíteni tudja a televízió, az internet világa. Pedig csak a közös játékok által tud elmélyülni a kötődés, a bizalmas szülő-gyermek kapcsolat. Mind e közben pedig így tud a gyermek a népzenéhez, a népi gyermekjátékokhoz fokozatosan közelebb kerülni. Fontosnak tartom ugyanakkor, hogy a népi mondókák, népdalok mellett, a magyar népi hangszerekkel is minél fiatalabb korban megismerkedjenek, kapcsolatba kerüljenek.

Az óvodás korú gyermekeknél a szülők mellett fontos szerepet kap az óvodapedagógus nevelőmunkája is. Ezt alátámasztja Kodály Zoltán megállapítása: *„Az óvó munkája nélkülözhetetlen, nemcsak az egyéni, hanem a nemzetnevelés szempontjából is.”* (Hovánszki [2008] 15.) A gyerekek elsősorban abból táplálkoznak, amit a szüleiktől, az óvodában pedig az óvodapedagógustól látnak, hallanak, ezért nagy felelősséggel jár a gyermekek nevelése. Minden mozzanatát lesik, figyelik a felnőtteknek, utánozzák viselkedését, tetteit, tehát fontos, hogy modell értékű legyen a pedagógus.

Az óvodai nevelés során a gyermekek sokoldalúan, harmonikusan fejlődnek, az egyéni adottságaikat figyelembe véve. Különböző tevékenységeken vesznek részt, amelyek hozzá segítik őket az ismeretek elsajátításához. A zenei nevelés csak egy része az óvodai

nevelésnek, mégis az egész személyiségre hatással van. Az érzelmeken keresztül hat, hangulatot befolyásoló ereje van. A gyerekek örömmel dudorásznak, énekelnek tevékenykedés, játék közben.

Visszagondolva gyermekkoromra, szerencsésnek érzem magamat, amiért zene szerető családban nőhettem fel. Már kisgyermek koromban kapcsolatba kerültem a hangszerekkel, elsősorban a zongorával. Nagy érdeklődéssel figyeltem általános iskolás testvéremet, amikor az otthoni pianinon gyakorolta a zongoradarabokat. Én pedig óvodás kislányként minden alkalommal csodálva hallgattam a szebbnél szebb dallamokat. Úgy gondolom ekkor alapozódott meg a zene és a zongora iránti szeretetem, amelyen szüleim támogatásával én is megtanultam játszani, amikor megkezdtem általános iskolás tanulmányaimat a lakóhelyemen lévő zeneiskolában. Elmondhatom, hogy életem részévé vált a zongora, a kórus éneklés. A Nyíregyházi Főiskolán folytatott tanulmányaim alatt -mint Ének-zene alapszakos szakember- közelebb kerültem a népdalokhoz, jobban megismerkedtem az élő népzenével, a népi hangszerekkel. Legfőképp a népi furulyával, amelyen magam is megtanultam játszani.

Célom, hogy leendő óvodapedagógusként felkeltsem az óvodás gyermekek érdeklődését a népzene, népi hangszerek iránt, fejlesszem zenei fogékonyságukat, zenei készségüket, és átadjam nekik tudásomat. Azért is tartom fontosnak már óvodás korban mindezt, mert magamon is megtapasztaltam a korai zenei nevelés pozitív hatását.

Szakdolgozatom témáját tehát az érdeklődési körömnek megfelelően választottam ki. Melyben szeretném először is az egyes zenetörténeti korszakokban megjelenő hangszereket, valamint a régi falusi életben jelenlévő népi hangszereket bemutatni. Szeretnék kitérni az óvodai zenei nevelés során az ének-zene tevékenységek képességfejlesztési területeire, és a népi hangszereknek a lehetséges bevonására a fejlesztés során.

Szeretném felhívni a figyelmet a hagyományápoló óvodák jelentőségére és nevelési módszereire, hogy mivel tudnak többet nyújtani más óvodáknál. A népi hangszerek gyakorlatban történő megjelenésének megfigyeléséhez 3 hagyományápoló óvodába látogattam el, ahol alkalmam volt egy-egy zenei tevékenységet megnézni. Ezeknek a tevékenységeknek az összehasonlításával szeretném bemutatni, és alátámasztani a népi hagyományőrzés, a korai hangszerismeret fontosságát.

2. Hangszerek a művészeti korokban

Ahogyan már korábban is említett dolgozatom elején szeretnék kitérni rá, hogy az egyes stíluskorszakokban milyen változások történtek a zene, a hangszerek terén, hogyan fejlődtek folyamatosan az évtizedek sokasága alatt. *„A zenében épp az a gyönyörű, hogy kiszámíthatatlan. Mindig tartogat meglepetéseket: új zeneszerzők, új hangzatok, új zenei nyelvek és vadonatúj műfajok várnak felfedezésre.”* (Robert [1995] 7.)

2.1. A zene kezdetétől a romantikus stílusig

A zene kialakulását, eredetét többen is vizsgálták, így számos elmélet látott napvilágot: pl. Darwin szerint az állathangok utánzásával kezdődött az éneklés, Rousseau -a felvilágosodás kiemelkedő filozófusa- elmélete szerint, pedig az emelt hangú beszéd tekinthető a zene forrásának. Viszont többen tartották a zene forrásának a ritmust, valamint úgy gondolták, hogy a zene és a beszéd gyökere megegyezik, mivel hangzó közlés mind a kettő. (Gill [1977] 18.)

Az *őskor* zenéjéről kevés információ áll rendelkezésünkre, ezért csak következtetni tudunk a forrásokból, tárgyi emlékekből. Rendelkezésünkre áll néhány barlangrajz, ami a kor zenéjére, táncára utal, valamint régészeti feltárások során 1-3 hang megszólaltatására alkalmas sípokat találtak. Ezek állatok csontjából készültek. Leginkább az emberi test szolgált a hangszerek hangforrásául: pl. a tenyér ütögetésével ritmus megszólaltatás. Az ütőhangszerek csoportja a legnagyobb a korszakban: dobok, kereplők csörgők, zúgatófa. A dobok szerepe kiemelkedő volt a különféle szertartások alkalmával, egyrészt a táncokhoz való ritmusadás miatt, másrészt pedig varázseszköznek (kapcsolatba lépés a földöntúliakkal) számított az emberek számára. Néhány egyszerűbb fúvós hangszer is készült, mint például jelzősípok az állatok szarvából vagy kagylóból, amelyeket vadászatok alkalmával használtak. A vadászíj volt a húros hangszerek legősibb formája, amelyre egy barlangrajzból következtettek. Ezen jól látható, hogy a vadász az íjának ütögetésével próbálta magához csalogatni az állatot. (Kelemen [1998] 8-11.)

Az *ókori* zenekultúrában kiemelkedő a keleti és a görög, római népek zenéje, amelyről részletesen olvashatunk *Kelemen Imre – A zene története 1750-ig* című könyvében.

Keleti népek zenéje:

a) *Mezopotámia zenéje:* Forrásokból tudjuk, hogy a királyi udvarok ebben az időben nagy létszámú együtteseket foglalkoztattak. A nép előtt is szerepelniük kellett alkalmanként: hálaadó- és örömünnepek, gyászszertartások, harcba indulók vagy visszatérők köszöntése. A Bibliában is találunk utalást a hangszerekre, amelyeknek az egymás utáni felsorolásából arra lehet következtetni, hogy először szólisztikusan jelentek meg, majd ezt követően megszólalt a teljes zenekar. A korból származó domborművek több hangszert is ábrázolnak: hárfákat, fúvós hangszereket, ütőszerszámokat, csengettyűket, dobokat.
b) *Egyiptomiak zenéje:* A zenének itt is nagy jelentősége volt a szertartások alkalmával, valamint a fáraók udvarában. Fő hangszerük volt a fuvola és a hárfa, melynek különböző formájú és nagyságú típusai alakultak ki. Rituális hangszerük volt a sistrum.
c) *India zenéje:* Domborműveken több fajta hangszert láthatunk. Találunk vonós, fúvós hangszereket, dobokat, harangokat. Valamint sajátos hangszerük volt a vina, amely egy hárfaszerű hangszer volt. A zenészek az énekeket és a táncokat kísérték vele.
d) *Kína zenéje:* Kína zenéjéről főként irodalmi forrásokból –mítoszok, filozófiai és történeti munkák, versgyűjtemények- tudunk információkat. Egyedi hangszerük volt a lü-síp, amely 12 bambusznádból készült különböző hosszúságú sípok voltak. A hangszereket 8 osztályba sorolták anyaguk szerint: fém, kő, selyem, tök, bambusz, bőr, agyag, fa. Fémből készültek a csengők, harangok. Orgonaszerű hangszer volt a seng, amely bambuszsípból készült. A sípok anyaga kivájt tök vagy fa volt. A fuvolák részben agyagból, részben bambusznádból készültek. A dobok közül a legnevesebb a bőrből készült po-fu volt.
e) *Zsidók zenéje:* A zsidó nép is hitt a zene lélekre ható csodatevő hatalmában. A szertartásokat, ünnepélyek kezdetét a fúvós hangszerek (keren; sáfár) jelezték. Az oboaszerű halilt inkább örömünnepeken, mulatságokon használták. A leginkább elterjedt húros hangszer a kinnor volt, amely a zsoltáréneklés kísérője volt. A hárfajellegű hangszerek közül említésre méltó a nebel, amelyen örömünnepeken játszottak.

A görögök és a rómaiak zenéje:

a) *Görögök zenéje:* Szép számmal maradtak fenn írások a görögök zene elméletéről, még dallam emlékek is fennmaradtak: Pindarosz pűthiai ódája; kórusrészlet Euridipész „Oresztézész” c. drámájából; két Apollón-himnusz; Szeikilosz szkolionja. Kiemelten fontosak a hivatásos vándorénekesek, akik hősi elbeszélő énekeket adtak elő. Dalaikat úgynevezett kithara pengetős hangszerrel adták elő. Dionüszosz isten hangszere az aulosz volt, amely egy éles hangú kettős nádsíp. Népi hangszerként pedig a szürinx – pánsíp- volt ismert.
b) *Rómaiak zenéje:* A rómaiak zenéjéről nem maradtak fenn dallamemlékek, történetírók, költők munkáiból valamint képzőművészeti alkotásokból vannak ismereteink. Átvették a görögök zeneelméletét. Fontos volt számukra a katonazene, amelynek legfontosabb hangszerei voltak a tuba (fémből készült), a cornu (szarvból vagy rézből), a bucina (trombitaszerű hangszer), a lituus (fémből készült). A kor kedvelt hangszere volt a hidraulisz, valamint a tibia – megfelel a görög aulosznak- ami kíséretet adó fúvós hangszer volt.

A *középkort* a Római Birodalom bukásától /476-tól/ a 15. század végégéig számítja a művészettörténet. A zenekultúrában ekkor virágzott a római katolikus egyház gregorián éneke (latin nyelvű, hangszerkíséret nélküli, egyszólamú énekek). A középkor egyházi zenéje mellett a nemzeti nyelvű népdalköltészet –trubadúrköltészet- is jelentős volt. A muzsikusokat –ők maguk írták a dalokat is- többnyire lanton, hegedűn vagy hárfán kísérték. A hangszerek terén leginkább az ókorban jelenlévőket vették át. Az előbb említett módon dalok kíséréséhez, vagy táncokhoz használták őket. A tisztán hangszeres zene nem volt jellemző.

- Húros hangszerek: hárfa, lant, pszaltérium (citera elődje), fidula (körte alakú, 3-6 húros), organistrum (tekerőlant) líra
- Fúvós hangszerek: kürt (állati szarvból), trombita, hólyagduda, fuvolák –egyenes furulya, egykezes síp, haránt-és kettős fuvola-, orgona
- Ütős hangszerek: kézi dob, kisdob, csörgődob, cintányér, harangok, kasztanyett, csörgők, kereplő (Ulrich [1994] 183-227.)

A *reneszánsz* szó maga „újjászületést”, az emberi gondolkodás újjászületését jelenti, amely a 15-16. század fő művészeti irányzata volt. Ebben az időszakban bontakozik ki a

kóruspolifónia, számos egyházi és világi kórusmű született. A vokális művekben hangszerek is szerepet kaphattak, majd a 15. század közepétől már a hangszeres zene is teret hódított műfajaival. A reneszánsz hangszerek közül a violacsalád (lágy hangú, vonóval megszólaltatott húros hangszerek) fontos szerepet töltött be az ének kísérete mellett. A billentyűs hangszereken –virginál, csembaló, klavichord- történő játék nagy előrelépésnek számított. Egyre gyakoribb volt, hogy a királyok, hercegek hangszerjátékosokat hívtak meg udvarukba. (Gill [1981] 26-28.)

Magyarországon kiemelendő Tinódi Lantos Sebestyén, aki a magyar históriás ének képviselője volt. Lanttal kísérte énekét, amely által buzdította a közönségét, és továbbadta az új híreket a török uralma alatt. Hazánk neves lantjátékosa és zeneszerzője volt Bakfark Bálint, aki átültette hangszerére a reneszánsz kóruspolifóniát. (Pécsi [1989] 38.)

A *barokk* korszakot a zenetörténet körülbelül az 1600-as évektől Bach haláláig (1750) számítja. A barokk szó jelentése „díszes", ami egyben utal a barokk zene milyenségére. A reneszánsz műfajok továbbra is jelen vannak, de csatlakozik hozzájuk a hangszerkíséret is, ami idáig kevésbé volt jelen. Fejlődik a hangszeres –instrumentális- zene, és vele együtt a hangszerek is. (Bánki [2000] 5. old.) Stradivari, Amati, Guarneri munkájának köszönhetően kiváló hangszerek készülnek. Kiemelt szerepet kapott a korszakban az orgona, csembaló, trombita, blockflöte, hegedű, trombita, oboa, fuvola, üstdob. Új műfaj születik meg, a szonáta és a concerto (versenymű), mely közkedvelt lesz a zeneszerzők -hegedűversenyek, gordonkaversenyek- körében. Megjelennek az első állandó zenekarok, melyek 20-25 fősek, melynek alapja a vonósok. (Körber [2013] 31-33.)

A barokk utáni időszak (kb. 1750-1820) a *bécsi klasszicizmu*s kora, amelyet meghatároz három nagy bécsi zeneszerző, Haydn, Mozart, és Beethoven művészete. A „klasszikus" szó latin eredetű, valódi jelentése: első osztályú. A klasszikus zenére könnyedség, egyszerűség, fokozatos hangerőváltás jellemző. Az instrumentális zene tovább fejlődik, erősödik. Kedvelt hangszerek ebben az időszakban a klarinét, a hegedű, és a kalapácszongora, az orgona viszont veszít a jelentőségéből. Számos zongoraművet komponáltak a zeneszerzők: pl. szonátát, fantáziát, variációt. A fúvószene pedig (oboa, kürt, fagott, klarinét) hozzá tartozott az udvari élethez. A kor zenekara összetételében általában így nézett ki: 22 hegedű, 4 brácsa, 4 cselló, 1 bőgő, a fafúvósok körül 2 fuvola, 2 oboa, 2 klarinét, 2 fagott, a rézfúvósok közül pedig 2 kürt, 2 trombita, 2 üstdob erősítette a zenekari hangzást. (Ulrich [1994])

A 19. század a *romantika* (Roman = regény) időszaka a zenetörténetben. Dobák Pál – A romantikus zene története című könyvében részletesen bemutatja a romantika korát. A gondolkodásmód sokkal felszabadultabb lett a század során, a zenében az „én” kifejezésre törekedtek, az érzelmek dominálnak, amely a hangzásban, formákban, játéktechnikákban is megnyilvánul. A zenei életet meghatározta a nyilvános –belépődíjas- hangversenyek megjelenése. Új műfajként jelenik meg az etűd, valamint fejlődik a hegedű-, és a zongorajáték, amely Liszt, Chopin és Schumann zeneszerzői munkásságában válik kimagaslóvá. A korszakban tovább él a szimfónia műfaja is, mint program-szimfónia és szimfonikus költemény. A zenekarok élén hivatásos muzsikusok állnak, a hangszerek száma pedig növekedett, több szerepelt egy-egy szólamban. (Dobák [2009] 5-17.)

2.2. A századforduló, és a 20. század zenéje

A 19. század végére egyfajta változás kezdődött a művészeti ágak, így a zene terén is. A művészek a múlt felé fordultak, szokatlan hangszerkezelés volt jellemző, a tonalitás pedig vitát keltett a zeneszerzők között. A századforduló idején kiemelkedik Gustav Mahler és Richard Strauss munkássága. Mahler életműve főként zenekari dalokból és szimfóniákból áll. Strauss program szimfóniáihoz kibővíti a zenekart. Az impresszionista stílus zenei megtestesítője volt Debussy, akinek zenéje belső kifejezéssé változtatja át a külső benyomásokat. Újításai főként a hangszeres zenében mutatkoznak meg: pl. cselló-zongora, fuvola-brácsa-hárfa, hegedű-zongora szonátái. Debussy után pedig Maurice Ravel az, aki fantáziájával egészen más oldalát mutatta meg az impresszionizmusnak. Bolero c. művében folyamatosan bővülő hangszerekkel hat az emberre. (Ulrich [1994])

Teljes körű áttekintést nyújt a 20. század zenei irányzatairól *Eric Salzman A 20. század zenéje* című könyve, amely már az „Új zene” százada. A zenét a disszonancia, atonalitás hatja át. A zenei expresszionizmus a belső érzelmek kifejezésére törekszik. Schoenberg művei is ide tartoznak, a kromatikus, kontrapunktikus szólamvezető eljárásaival. Nála is gyarapodik a hangszeres technika. Schoenberg tanítványai voltak Berg és Webern, akik szintén hozzájárultak a modern zeneszerzés fejlődéséhez.

A neoklasszicizmus egyfajta visszatérés a régi műfajokhoz, a klasszikus formákhoz, amelyeket átvariálnak a kor stílusának megfelelően. Stravinsky pedig ennek lesz az egyik képviselője, mivel művészetére az orosz zene, a folklór, valamint a jazz volt hatással. A zenekarban nagy szerepet tulajdonított az ütőhangszereknek.

A 20. században megnőtt az érdeklődés a népdalok, és a népzene iránt. Hazánk sokat köszönhet Bartók Bélának, és Kodály Zoltánnak, akik nem csak kiváló zeneszerzők voltak, hanem kutató munkájukkal feltárták a magyar nép zenei kincsét. Bartók a kelet-európai népzene gyűjtését, lejegyzését és rendszerezését végezte. Emellett számos kamaraművet (pl.: hegedű-zongora szonáta, vonósnégyesek) is írt. Az atonalitás, a kontrapunktikus eljárás, a kromatika az ő művészetében is jelen volt. A Mikrokozmosz c. műve kiválóan tükrözi Bartók technikai sajátosságait.

Kodály Zoltán valódi társa volt Bartóknak a gyűjtések során, bár ő főként a népdalok gyökereit kutatta. Kodály különösen nagy figyelmet fordított a zenei nevelésre, amelynek alapja az éneklés. Fontos, hogy a gyermek először a saját népének zenéjével ismerkedjen meg, és lehetőleg minden gyermeknek részt kellene venni a kóruséneklésben. Kiemelkedőek a kórusművei, színpadi művei (Háry János, Székely fonó), zenekari művei (Marosszéki táncok, Galántai táncok).

3. Magyar népi hangszerek

„Házi készítésű hangszereket és gyári hangszereket egyaránt ide sorolunk, amennyiben azok a hagyományos paraszti zenélés általánosan használt eszközeivé váltak.” (Ortutay [1981] 727.)

A magyar népzene, valamint a magyar népi hangszerek kutatásának elindítása Kodály Zoltánnak és Bartók Bélának köszönhető. A magyar nép életében igen fontos szerepet töltöttek be a hangszerek az évszázadok során. Azok a változások és sajátosságok, amelyek a népzenében, a hangszerek terén végbementek, mind-mind tükrözik a magyar nép átélt örömeit vagy bánatait, a nehéz mindennapokat. (Manga [1969] 36-37.)

Az éneklés, zenélés hozzá tartozott régen a falusi élet mindennapjaihoz. A közös munkák (pl. szüret, tollfosztás, kukoricafosztás, fonó), a jeles napok (pl. karácsony, farsang, húsvét) a lakodalmak mind-mind alkalmat biztosítottak a daloláshoz, a hangszeres játékhoz. A zenekedvelő paraszt emberek kedvelt hangszereiket gyakran ők maguk készítették el, és akár még zenekarrá is összeálltak alkalom adtán. (Balassa-Ortutay [1980] 416.)

A gyermekek is gyakran barkácsoltak maguknak hangszereket, amelyek többnyire egyszerűen elkészíthető, dallamjátszásra kevésbé alkalmas hangszerek voltak. Ezeknek az egyszerű gyermekhangszereknek az elkészítési módjáról *Komáromi Lajosné Játékos zenebona* című könyvében olvashatunk:

- Kukoricaszár hegedű: A megszáradt kukorica szárából a két „bütykös” rész között ki kell vágni egy darabot. A homorú részét felhasogatva lesznek a húrok. A húrok két végét egy kicsi szárdarabbal kell alátámasztani. A kukorica szárából még egy darabot vágva készül el a vonó.
- Búzaszál doromb: Zöld búzaszárból óvatosan vágni kell egy darabot, figyelve, hogy nehogy berepedjen a két széle. Majd szájjal összeroppantva a végét fújva lehet megszólaltatni.
- Levélsíp: Ajak közé egy szélesebb fűszálat elhelyezve, és megfújva sípoló hangot ad ki.

A *Magyar Néprajzi Lexikonban* leírtak szerint a hangszerek többféleképpen rendszerezhetők:

- *Történelmi szempont szerint:* A 12. századi leveleinkben említést találunk kürtről, sípról, dobról. Kobzosról, hegedűsről a 14. századtól van feljegyzés. Lantosról, furulyásról, gajdosról (dudás) a 15. századtól ismerünk írásos adatot. A 16. századtól kezdve pedig egyre több és bővebb forrásokat találunk az előbb említett, valamint újabb hangszerekről.
- *Társadalmi rétegek szerint:* A legősibb hangszerek (furulya, duda, kürt) a pásztorok között maradtak fent. A ritmuseszközök (ritmuskíséret tánchoz széken, asztalon történő dorombolással, evőkanállal, edényekkel) a szegényebb társadalmi réteg körében voltak használatosak.
- *Földrajzi elterjedés szerint:* Vannak olyan népi hangszerek, amelyeknek sajátos jegyei (díszítések, cifrázások) alakultak ki, ezáltal különböznek más népek hangszereitől.
- *Hangkeltés módja szerint:* Az osztályozás alapja a hangot adó rezgő hangforrás milyensége. Ez a legáltalánosabban elfogadott rendszerezési mód, amelyet *Erich von Hornbostel* és *Curt Sachs* dolgozott ki.

Eszerint 4 fő csoportot különböztetünk meg:

1) Idiofon hangszerek: Maga a hangszer teste a hangforrás. Megszólaltatásuk történhet ütéssel, rázással, tekeréssel, dörzsöléssel.
2) Membranofon hangszerek: Kifeszített hártya (membrán) vagy bőr a hangforrás. Megszólaltatásuk történhet ütéssel, fújással, dörzsöléssel.

3) Chordofon hangszerek: Hangforrás a két pont között kifeszített rezgőhúr. Megszólaltatásuk történhet ütéssel, pengetéssel, vonó használatával, tekeréssel.
4) Aerofon hangszerek: Hangforrás a rezgő levegő. Megszólaltatásuk történhet fújással, pumpálással.

   Ezen belül 4 csoportot különböztetünk meg:

   a) szabad aerofon hangszerek
   b) ajaksípok
   c) nyelvsípok
   d) kürt és trombitafélék

Dolgozatom következő fejezeteiben –a hangkeltés módja szerinti osztályozás szerint- szeretném bemutatni azokat a történelem során előforduló hangkeltő eszközöket, amelyeket a magyar néphagyományban megtalálunk.

3.1. Idiofon hangszerek

Sárosi Bálint részletesen bemutatja az improvizált ritmuskíséret eszközeit -mint idiofon hangszereket- a *Hangszerek a magyar néphagyományban* című könyvében: Kiváló ritmuskíséret volt az *asztal, szék* tetejének, vagy a *szekrény* oldalának, dörzsölése, ütése. Ritmuskíséret céljából zörgettek különféle *edényeket, fa- vagy fémdarabokat, köveket* is. Különösen a cigány nép körében terjedt el a *vizeskannával* történő ének és tánc kísérés. A kanna szájának ütögetésével dob szerű hang kelthető. A kenyérsütéshez használt kivájt fateknőt a földre fektették lefelé a szájával, amit egy bottal dörzsöltek negyed vagy nyolcad ritmust adva. Két *evőkanál* háttal történő összefordításával is kísértek éneket, vagy táncot. A játékos mutatóujja választotta el a kanalakat egymástól, amelyet először a combjához, majd a másik tenyeréhez csapott. A lovas emberek *sarkantyúikat* nem csak lovagláskor használták, hanem tánc közben is a zene ütemének hangsúlyozására.

Nem zenélés céljából, hanem csak zajkeltésre (pl.: madarak, vadak elriasztására) használták a *deszkadobot*, amely faágakra felakasztott lapos deszkadarab volt. A deszkadobhoz hasonlóan zajkeltésre volt alkalmas a *kereplő* (cserregő, röbögő, rübencs), melynek több fajtája is ismert. Madarak elriasztásához, állatok tereléséhez alkalmazták „kerregő” hangjánál fogva. Legegyszerűbb fajtája a *kalapácsos kereplő*: a nyél végén egy tengelyen átforduló kalapács a hangszer előre-hátra lendítésével a vízszintes deszkalap két

végére csapódik. Az egyik legismertebb típusa a kereplőknek a *bordás kereplő,* melynek a nyél végén elhelyezkedő bordázott kerék fogairól a fanyelv lecsapódik. A *templomi szekrényes kereplőt* a katolikus templomokban szólaltatták meg, mely szertartásra hívogatta az embereket. A hangszer körülbelül íróasztal nagyságú, melyen a tekerőkar forgatásával a fakalapácsok visszacsapódtak a falécekre. Állatriasztásra használták a szél által működtetett *szélkereplőt,* amelyet épületek tetejére, vagy pózna végére szereltek fel. A szél irányától függően hajtott tengelyen a madzagokra erősített fagolyók a verődeszkához csapódtak. (Mandel [2008] 14-17.)

A *facimbalom* a xilofon magyar változatának tekinthető. Neve onnan ered, hogy a skálabeosztása megegyezik a cimbaloméval. Összesen 26 darab hangzó rúd található egy hangszeren, amelyek különböző hosszúságúak. Bunkós végű faverőkkel szólaltatták meg, melynek kopogós, száraz fahangja volt. (Gelencsér [1994] 205.)

A magyar nép régi hangszere a *kolomp* /acéllemezből hajlított hangszer/ és a *csengő.* A kolompot az állatok nyakába akasztották, amely jelző eszközként szolgált. A csikók, bárányok, terelőkutyák nyakába *pergőt* (gömbölyű alakú csengő, melyben egy vasmag mozgása kelti a hangot) akasztottak. (Gelencsér [1994] 206.)

A láncos bot (csörgős bot) olyan som- vagy szilvafából készült pásztorbot, amelynek oldalára láncdarabokat, csörgőket, fémkarikákat erősítettek. Regöléskor az ének ritmuskíséretéhez használták, valamint állatterelésre is alkalmazták. (Mandel [2008] 26.)

3.2. Membranofon hangszerek

A *dobok* a legősibb hangkeltő eszközeink. A sámánizmus kellékeként, mint varázsláshoz használt eszközként ismerték meg a honfoglaló magyarok. A dob testét vékonyra gyalult falapból körformára hajlították, amelyre a membránt szarvasok vagy lovak bőréből készítették. Idővel a dobokat már nem csak ősi szertartásokon használták: pl. a katonák lóhátra szerelt kettős üstdobokkal keltettek feltűnést; a magyar falvakban a kisbíró kétfenekű kisdobot használt figyelemfelhívásra; tánczenei hangszerként is alkalmazták. Megjelentek a falusi rezesbandák (6-8 tagú) is, akik élével a földre állított dupla fenekű nagydobot használtak. A hangszer tetejére kisméretű cintányért is szereltek, így a játékos egyszerre üthette a dobot és a cintányért. A nagydobos mellett gyakran pergődobos is volt. (Sárosi [1998] 26-27.)

A *köcsögduda (szötyök; hüppögő)* alapja cserépfazék, amelynek szájára disznóhólyagot vagy egyéb véknyabb bőrt feszítettek. A membrán közepére nádvesszőt erősítettek. A hangszer megszólaltatása a nádvessző benedvesítésével történt, amelyet a játékos ujjaival dörzsölt. Citera vagy más dallamhangszer mellé használták kísérőhangszerként. Hasonló hangszer a *bika*, amelyet a moldvai csángók újévköszöntéskor használtak. Egy vödör nagyságú fa- vagy fémedényre juhbőrt feszítettek, amelynek közepéhez lófarokszőrt erősítettek. (Gelencsér [1994] 208-209.)

A membranofon hangszerek közé tartozik a *nádmirliton,* ami egy nádszálból készül. Ennek egyik oldaláról késsel eltávolítják a szilárd külsőt, hogy csak az alatta lévő hártya marad meg, ami a membrán lesz. Ha a cső végébe dúdoltak, a hártya rezegni kezdett. Így utánozták az állatok, vagy akár a fúvós hangszerek hangját. Mirliton hangszert készíthettek lopótökből is. Főként a Nyírségben volt jellemző a *tökmirliton*. Nyílást vágtak a tök gömbölyű részére, és a szárából is levágtak egy darabot. A szár végére disznóhólyagból membránt kötöztek. A membránhoz közel kis kör alakú lyukat vágtak, amelyen keresztül beledúdoltak a hangszerbe. (Mandel [2008] 37.)

3.3. Chordofon hangszerek

A *citera (tambura; asztali tambura)* az egyik legnépszerűbb hangszerünk, régen a legényeknek, fiatal házasoknak volt a hangszere. A társadalmi különbségek nem korlátozták használatát. Elmaradhatatlan volt a citerázás kisebb mulatási alkalmakon, kukoricafosztáskor, fonóban vagy disznótoron. Népszerűségét növelte, hogy játéktechnikáját könnyű volt elsajátítani. A régi hangszerek egy darab félkemény, vagy puhafából voltak hasáb alakúra kifaragva. Az Alföldön az úgynevezett *lófejes (oldalfejes, kölyökfejes) citerák* voltak a jellemzőek. Az oldalfejek a kísérő húrokat tartják. Országosan elterjedt változata a hangszernek a *hasas citera*, amely nevét a kidomborodó bal oldaláról kapta. Általában állva játszottak a citerások, a hangszert pedig az asztalra, vagy padra helyezték el. A hangszerhez tartozik még a verő, ami kihegyezett tollszár, vagy szarudarab, de manapság már a boltból vásárolt műanyag lapocska /celluloidlap/. (Manga [1969] 52-54.)

A cimbalom a citerafélék családjába tartozó húros hangszer. A ma is használatos négy lábú pedálcimbalom elődje a pedál nélküli kiscimbalom hazánkban már nem jellemző. Ezeket általában maguk a muzsikusok készítették. A cimbalmok hangszekrénye fenyődeszkából készült, amelyen dió- vagy akácfából készült verővel játszanak. A verő vége enyhén felfelé

görbített, amit betekernek vattával (így a hang tompább lesz). A nagycimbalmok hangereje a zongorához hasonló. A hangszert többek között a cigányzenekarok használták dallamkísérés, vagy akkordok játszására. A nagy pedálcimbalmot Magyarországon a 14. században Schunda V. József hangszergyárában alakították ki. (Sárosi [1998] 41-45.)

Szintén húros hangszerünk a *koboz,* mely nevét a moldvai csángók „kobza" hangszeréről kapta. Hazánkban vékony nyakú, tojásdad alakú, pengetős hangszer. Négy pár húrral rendelkezik, amelyeket a megszólaltatásához lúdtollal pengettek. A zenekarban gyakran a cimbalmot helyettesítette. A játékos jobb kézben, félig ölben tartva játszott rajta a bal kezével. (Balassa-Ortutay [1980] 421.)

Pengetős, húros hangszerünk a *tambura (töktambura, tökcitura, tamburica)*. A Duna-Tisza közén tamburának nevezik a citera nagyobb változatát. Általános formája a vékony, rövid nyak, és a körte alakú test. Négy acélhúrt feszítettek ki a hangszeren, amiből kettő dallamhúr, kettő pedig a kíséretet szolgálja. Ülve játszottak rajta a leggyakrabban, és az ölükben tartották a hangszert. A citera szorította ki századunkban. (Balassa-Ortutay [1980] 421.)

A *tekerő (tekerőlant; nyenyere)* külsőre a kisbőgőhöz hasonló, melynek húrjait egy hajtókar tekerésével szólaltatják meg. A fakorongot –akár a vonót- időnként gyantázták. A hangszer három vagy négy húros, amelyből egy dallamhúr, a többi a kíséretet adja. Billentyűsorral történik a tekerő megszólaltatása, melyet a játékos ölben tart és szíjjal a derekához csatolja. Megszólaltatták klarinét, vagy duda párosítással is. (Manga [1969] 55-56.)

Magyarországon az 1600-as évektől vált ismertté a hegedű. A hegedű elsősorban cigányzenészek, hivatásos zenészek hangszere volt. A mulatságok egyik legfontosabb hangszerének számított a duda mellett. A paraszti játékos nem szorítja a hangszert az állával, hanem leginkább a bal kezével tartja. A vonószőrhöz a boltból vették a lófarokszőrt, vagy pedig a lófarokról vágták le. A nagy hangerőhöz gyakori gyantázásra volt szükség, amihez a gyantát régen maguk a hegedűsök készítették. A magyar bandák hangszere volt a hegedű, kontra és a bőgő. A *brácsa (kontra)* a harmóniák gazdagítását szolgálta. A *bőgő* húrjait régen birkabélből fonták. (Mandel [2008] 75-81.)

A gyimesi csángóknál gyakori volt a hegedű-gardon muzsikálás. A *gardon (gardony, ütőgardon, tekenyőgardon)* testét egy darab fából –juhar-, nyár- vagy fűzfa- vésik ki. Vannak olyan gardonok amelyeket csellóból alakítanak át. A hangszerhez tartozik az ütő, ami kb. 40 cm-es keményfa bot. 3 vagy 4 húrral rendelkezik, amiből egy pengető húr a rácsaptatott

pizzicato játszásához. A gardonon történő kísérésre gyakran maga a hegedűs tanította be rokonát, vagy a feleségét. (Sárosi [1998] 65-66.)

3.4. Aerofon hangszerek

a) Szabad aerofon hangszerek

Mandel Róbert Magyar népi hangszerek című könyvében részletesen bemutatja az aerofon hangszereket. A falusi gyermekek előszeretettel használták szórakozás céljából ezeket a zúgó-búgó hangszereket. A *zúgattyú (búgattyú; büngi)* az egyik legegyszerűbb hangszerünk, ami egy 70 centiméteres vékony zsinegből, és egy araszos nagyságú falapból áll. A falap végébe lyukat fúrtak, amin átbújtatták a zsineget és megkötötték. A hangszer megszólaltatásához a fej felett a zsineget fogva lendületesen kell forgatni. A levegő súrlódásával érdekes surrogó, madárrepüléshez hasonlító hang hallatszik.

Népszerű zajkeltő hangszernek számított a *pörgettyű (brüngőző; drúgattyú)* amely egy gomblyukon átfűzött zsinegből állt. Ennek pörgetése is halk surrogó hangot adott ki.
A falusi gyerekek tenyérrel szembefordított kezük hüvelykujjai közé fűszálat feszítettek ki, aminek élére ráfújva sikító hang hallatszott. Ezt nevezzük a *levélsípnak*.

Ehhez hasonlóan megszólaltatott hangszerünk a *bébic (meggyfasíp; kéregsíp)*, amellyel a felnőttek vadászat során a bíbiceket csalogatták. A cseresznyefa vagy meggyfa kérgének belső rétegéből készültek. A megszólaltatásához a kéregdarab legömbölyített végét összezárt ajkához szorítja a játékos, hogy a lekerekített vége szabadon rezegjen, ha ráfúj. Akár dallamot is tudtak rajta játszani.

b) Ajaksípok

A furulya gyermekjáték változata a *fűzfasíp (fűzfafütyítő; süvűtő; fűzfafurulya; fűzfatilinkó)*, ami hangképző nyílás nélküli. Fűzfa hajtásból készítik, melynek mindkét végét egyenesre vágják, és egy 10-50 cm-es darabot vágnak le belőle. Az egyik végénél körbevágják, és lehántják lefelé a vágástól. Ez lesz az alsó vége a sípnak. A másik végén pedig szélhasító nyílást vágnak. Jellegzetes fiú gyermekjáték. Dallamjátszásra viszont nem alkalmas. (Sárosi [1998] 78-79.)

Az egyik legelterjedtebb népi hangszerünk a *furulya (furollya; furugla).* Szólóhangszer, főként a pásztorok körében volt népszerű. Furulya néven általánosságban a különböző hosszúságú (30-60 cm), hatlyukú változatot értjük. A furulyakészítés tudománya apáról fiúra

szállt. Készítéséhez főként bodzafát használnak, amiből kivágták a furulya hosszúságú darabot, és utána hagyták száradni a héjában. Miután kiszáradt megtisztították a héjától, és kivájták a belsejét. Ezután következett a nyelvnek nevezett dugó elhelyezése, valamint a játszólyukak kifúrása. (Manga [1969] 38-39.)

A furulyának több változata is ismert:

- *Hosszú furulya (hosszi furugla):* A furulyának egy jellegzetes dunántúli területen ismert, mély hangú változata. Hossza 80-100 cm. 5 hangképző nyílása van rajta. (Manga [1969] 39.)
- *Ikerfurulya (kettős furulya):* A gyimesi csángók jellegzetes hangszere. Két egybeépített azonos nagyságú és hangmagasságú közönséges furulya. Az egyiken hat hangképző nyílás van, amely a dallamot játssza, a másikon nincs egy sem, tehát ez adja a kíséretet. (Gelencsér [1998] 223.)
- *Flóta (oldalfurulya; flauta):* A fuvola népi, billentyűk nélküli változata. Hat hangképző nyílás van rajta. Hosszúsága különböző, általában rövidebb a fuvolánál. Megszólaltatása oldalnyíláson történik. (Manga [1969] 41.)

Gyermekjátéknak készült, leginkább állatokat – főleg madarakat- formázó ajaksípok a *cserépsípok.* Sípszerkezetük megegyezik a közönséges furulyáéval. Egy vagy két hangképző nyílásuk van. Előfordul, hogy vizet öntenek bele, amitől madárcsicsergés szerű hangot ad ki. (Gelencsér [1994] 221.)

Népszerű vásári portéka az *okarina.* A cserépsípok családjába tartozik. Alakja csukott kagylóhoz hasonlít. A nemzetközileg ismert okarinán 8-10, a magyar fazekasok által készített hangszereken pedig 6 hangképző nyílás található. Búgó hangzású. (Gelencsér [1994] 222.)

c) Nyelvsípok

Egyszerű nyelvsíp a *nádsíp (nádpikula; nádduda),* melyet az ügyes kezű pásztorok készítettek. A hangszer 20- 25 cm hosszúságú vastagabb nádból készül, amelynek a végén meghagyják a csomót. Zárt végén nyelvet hasítottak ki a cső falából. 6 vagy 7 hangképző nyílás van. Csak oktávnyi hangterjedelem szólaltatható meg rajta. (Mandel [2008] 126.)

Nagy történelmi múltra tekint vissza a *duda (gajd; tömlősíp; kutyaduda; csimpolya).* A duda bőrből és fából készült. Fontos része a sípok, amelyből 3 van: prím, kontra, és a basszus síp a bordó. A dallamsíp egy oktáv hangterjedelmű, hangsora pedig mixolíd. A bőrtömlő

felfújása történhet szájjal vagy fújtatóval. A duda megszólalásához szükséges fúvókák nád- vagy bodzafából vannak. A hangképző nyílások /5-8 mm átmérőjű lyukak/ fúrással valamint égetéssel készülnek. A tömlő kecske-, birka-, ritkán borjúbőrből is lehet, amit szőrrel együtt vagy kopasztva is használnak. A dudás ülve vagy állva is játszhat a hangszerén. Számos dudanóta bizonyítja a hangszer népszerűségét, melyet kukoricafosztáskor, lakodalmakon, vagy a munkások összegyűjtésére is használtak. (Sárosi [1998] 101-118.)

A *klarinét* valószínűleg az 1800-as években került Ausztriából Magyarországra, és nem csak a klasszikus zenekarok, hanem a cigányzenekarok és a falusi rezesbandák fontos hangszere. Megszólaltatták tekerőlanttal, dudával, vagy hegedűvel, de akár önállóan is pásztorhangszerként. A zenekarban viszont csak alárendelt szerepe van. (Mandel [2008] 135.)

A klarinéthoz hasonló hangszerünk a *tárogató,* amely abban különbözik tőle, hogy a hangszer csöve tölcséres, és nem hengeres. Két oktávos hangterjedelmű, hangszíne lent éles, fent pedig puhább. (Nagy [1994] 24.)

A *regös síp* lopótök testéből készülő, tollsíppal megszólaltatott hangszer. A töröksíp egyszerűbb változatának tekinthető. A Néprajzi Múzeumban két ilyen hangszert találunk. Az egyiken 3, a másikon 6 hangképző nyílás van. Regösénekeseink használták, amelyre az elnevezése is utal. (Gelencsér [1994] 218.)

A délkeleti népeknél ismert oboa változat a *töröksíp*. Hazánkban a töröksípot nevezték tárogatónak. Gyümölcsfából vagy jávorfából készítették, 30- 40 cm hosszúságúak. 7+1 vagy 6+1 hangképző nyílása lehet. Kedvelt tánckísérő hangszer volt. (Gelencsér [1994] 218.)

A harmonika nem tartozik a jellegzetes népi hangszereink közé, de a gombos harmonikák beépültek a magyar népzenei hagyományokba. Kétféle *harmonika* ismert hazánkban, a gombos és a billentyűs (tangóharmonika). A gombos harmonikán általában csak annyit játszanak mint amennyit a citerán is tudnak. Kukoricafosztáskor, vagy tollfosztáskor, disznótorokon gyakran játszottak rajta. A billentyűs változatával többnyire a cimbalmot szokták helyettesíteni a cigánybandákban. A szájharmonika, mint szájmuzsika/szájmozsika néven volt ismert a falusiak között, de nem volt nagy szerepe a muzsikálások alkalmával. Gyerekek hangszere volt sokáig, amit a falusi búcsúkon kaptak. (Sárosi [1998] 119.)

d) *Kürt és trombitafélék*

A *kanásztülök (kanászkürt; kondásduda)* a magyar nép régi (Lehel kürtje) hangszerei közé tartozik. A kanászkürt a magyar marha szarvából készült. A hegyes szarv végéből levágtak 8

cm darabot, ami egy tömör szarvrész, ezért belefúrnak egy fúróval, hogy végig lyukas legyen. Előfordul, hogy külön fúvókát készítettek hozzá szaruból vagy fából. A kanászok jelzőeszközként használták. Alaphangja igen magas, c és c' között van. (Gelencsér [1994] 215.)

A *fakürtöt* főként juharfából készítették. A megfelelő hosszúságú fadarabról leszedték a kérgét, kettéhasították és kivájták. Ezután újra összeillesztették a két felet, és hársfahánccsal körbetekerték. A hangszert fúvóka nélkül, ajakpréseléses technikával fújták meg. Hangja messzire hallatszott, ezért a pásztorok üzenet küldésre is alkalmazták, valamint egyszerű pásztordalokat játszottak rajta. (Mandel [2008] 144-145.)

A *természetes trombita (drombita; kürt)* olasz származású hangszer. Többnyire a katonaságtól került a pásztorokhoz, és a tőlük hallott szignálokat játszották rajta. A természetes trombitát elsősorban a pásztorok használták, az állatok kihajtásakor, vagy vadriasztásra. (Sárosi [1998] 125.)

4. Az ének-zene tevékenység jelentősége az óvodai nevelés során

„A zenei nevelés csak egy része az óvodai nevelésnek, de erőteljesen befolyásolja a gyermek általános fejlődését, a különböző benyomások egymással összefüggésben hatnak rá." (Forrai [2016] 14.)

A gyermek 3 éves koráig a megszokott otthoni környezetben, szüleivel tölti a legtöbb időt. Ezalatt figyelemmel követi a felnőttek tevékenységét, tapasztal, így fejlődnek készségei, képességei. Ezért a szülőnek tudatosan oda kell figyelni, hogy gyermekének egészséges személyiségfejlődéséhez a népi gyermekjátékok –a testközelség, csiklandozás, cirógatás-, a ritmikus mondókák mennyire fontosak. Az ölbeli játékok a szöveg, a dallam, a mozgás együtteseként hatnak. Az ének, a zene, a játékok megszerettetésében nagy szerepe van a családnak. A gyermek óvodába lépésével viszont már nem csak a szülő, hanem az óvodapedagógus is hozzájárul a gyermek neveléséhez.

Hazánk óvodáinak Kodály Zoltán koncepciója, valamint Forrai Katalin módszertani útmutatásai jelentik a zenei nevelés alapját. A módszer lényegében a népi kultúra értékeit használja fel a gyermekek zenei képességeinek fejlesztésében. A nevelés célja, hogy

megismertesse a gyermekekkel a zenei anyanyelv, és a hozzá tartozó manuális és tudatalatti tartalmakat. (Tamásiné [2010] 34.)

Az óvodapedagógusnak figyelembe kell venni a gyermek harmonikus fejlődésének érdekében az *Óvodai nevelés országos alapprogramját* (2012) az Ének, zene, énekes játék, gyermektánc fejezetben megfogalmazott pedagógiai alapelveket.

A zenei nevelés része az esztétikai nevelésnek, az esztétikum által formálja a gyermek zenei ízlését, és hatással van az értelmi fejlődésére, mivel a daltanulás fejleszti a memóriakészséget. A művészet, -a zene is, mint művészeti ág- fontos szerepet tölt be az öntudat fejlesztésében, kialakulásában. Az óvodapedagógus feladata, hogy megismertesse és megszerettesse a gyermekekkel az értékes zenei műveket, amelyek az érzelmeken keresztül hatnak rájuk. A zene hallgatása, illetve maga az alkotás –az éneklés, a hangszeren való játék- érzelmeket vált ki, oldja a feszültséget. (Réti-Döbrössy [2013])

Fontos, hogy sok körjátékot játszunk a gyerekekkel, amelyek a motoros képességeket fejlesztik. Az ugrásokkal, futással, vagy járással egyre ügyesebbek lesznek, összerendeződnek a mozgások. (Sapszon [2013] 11.)

Számtalan lehetőséget kínál a zenei nevelés a 3-7 éves korosztály jellembeli tulajdonságainak fejlesztésére. Az ének-zene tevékenységek fegyelmet, türelmet kívánnak a gyermektől, segítik a szabálytudat kialakulását, ezáltal egyre érettebbekké válnak szociálisan. Fejlődik a beszédkészségük, gyarapodik a szókincsük. A gyermek új ismereteket szerez a természeti, társadalmi környezetről (pl. emberekről, állatokról, növényekről, hagyományokról stb.) a dalokon keresztül. (Komáromi [2012] 10-12.)

4.1. A zenei nevelés irányelvei - a Kodály-koncepció

Ahogyan már említettem, a zenei nevelés területén mérvadó az óvodapedagógusok számára Kodály Zoltán irányelvei. Az úgynevezett Kodály-koncepció gyakorlati módszereinek kidolgozását Ádám Jenőnek köszönhetjük, amelyről számos írásos dokumentum született, és maradt fenn az utókornak.

„A kodályi koncepción a zeneszerző írásban és szóban adott útmutatásait, nevelési eszméit, valamint az általa írt gyakorlatokat, zenepedagógiai műveket értjük.” (Osvay [2007] 148.) Fontos jellemzője, hogy egységesen, minden zenét tanuló gyermekre vonatkozik, tehát a tananyag és a módszer megegyezik.

Kodály Zoltán: Visszatekintés I. kötetében részletesen olvashatunk az óvodai zenetanításról szóló irányelveiről, méghozzá a *Zene az óvodában* című fejezetben. Szerinte a zenehallásra való nevelést már az óvodában el kell kezdeni, mivel ott még játszva megtanulják a gyerekek. A nevelésben az óvodás kor (3-7 éves kor) a legfontosabb, jóformán ekkor dől el az ember sorsa. Kiemeli az óvó munkájának fontosságát: ő teszi lehetővé a gyerekek számára a közösségbe való beilleszkedést, valamint a zenében is nélkülözhetetlen a munkája. A szülők ugyanis nem foglalkoznak a zeneérzék fejlesztésével. Tehát az óvóban jön létre az első zenei élmények gyűjtése. A zene egyes elemeit is értékes eszköznek tartja a nevelésben: a ritmus határozottságot, koncentrációt, figyelmet fejleszt; a dallam az érzésekre van hatással; a hangszín a hallást fejleszti; az ének pedig testnevelő hatással bír. Természetes megnyilvánulása a gyermeknek, amikor értelmetlen szavakat dúdolgat, beszéde pedig énekszerű.

Kodály szerint a néphagyomány /főként a játék- és gyermekdalok/ a nemzeti vonás megalapozója. A magyar gyerekek zenei nevelése a magyar zenéből álljon össze. Minél több népdalt adunk át nekik annál jobban fognak a nemzethez kapcsolódni. Az óvodás korú gyermekeknek leginkább az ötfokú dalok a megfelelőek, hiszen a nekik való dalokat az egészen kicsik is tisztán tudják énekelni.

Lényeges, hogy az óvónők tisztában legyenek vele, milyen nagy felelősség hárul rájuk a gyermekek nevelése során, hiszen ha nem jó dalokat tanítanak, akkor károsítják a gyermekeket. Ezért fontos, hogy biztosítva legyen az óvónők továbbképzése. Az óvónők munkájához több évi tanulmány és kiművelt ízlés is szükséges. A gyerekek képesek bármit megtanulni, ha van, aki átadja nekik a tudást. Az óvónő örömöt nyújthat a gyerekeknek, ha hangszerrel kíséri a dalt, de még nagyobb örömet jelent, ha maguk játszhatják a kíséretet a saját hangszereiken. Azonban nem szabad mindig kísérni az éneket, mert akkor akadályozzuk a tiszta, egyszólamú éneklés fejlődését. Valamint a betanított műsort is jobb, ha színpad helyett szabad téren tartják. Így nem a közönségre figyelnek, hanem magukra vagy egymásra.

4.2. Zenei képességek fejlesztésének területei

Az óvodás gyermekek játékosan tanulnak, ezért a zenei képességfejlesztés is játékosan történik. A zenei képességeknek 4 fő csoportját különböztetjük meg: éneklési, ritmikai, hallási és zenehallgatási készségek.

Az óvoda meghatározó színtere a zenei képességfejlesztésnek, ahol az óvodapedagógus célja, hogy tervezett játékos módszerekkel sokoldalúan fejlessze a gyermekeket. Fontos a gyerekek életkorának, egyéni fejlettségi szintjének figyelembevétele, és ennek megfelelően a zenei anyag kiválasztása. Azonban nem szabad elfelejtkezni arról a fontos tényről, hogy a fejlesztés egy hosszú folyamat. Minden gyermeknél eltérő idő alatt érik be az áldozatos munka gyümölcse. (Forrai [2016] 59.)

Miután bemutattam az egyes képességterületeket, a szakdolgozatom témájának megfelelően szeretnék kitérni a népi hangszerek felhasználásának lehetőségeiről a fejlesztés során.

4.2.1. Éneklési készség fejlesztése

Ahogyan a dolgozatom elején már említettem, az óvodapedagógusnak kiemelten nagy szerepe van az óvodai nevelésben –az éneklési készség fejlesztésében is-, hiszen utánozható mintaként jelenik meg a gyermekek számára. Az óvodában hallás útján sajátítják el a dalokat, ezért fontos, hogy az óvodapedagógus a nap során többször is elénekelje. Így tudja a gyerekek figyelmét felkelteni, akik érdeklődésüknél fogva bekapcsolódnak az éneklésbe és a többszöri ének hallgatás-gyakorlás során képesek memorizálni a zenei anyagot. Az óvodába lépő gyermekek éneklési készségei eltérő fejlettségűek. Mindez függ attól, hogy mennyi és milyen zenei anyaggal találkozott addigi élete során, valamint a veleszületett hajlamaitól. (Osvay [2007] 88-92.)

Az óvodás korú gyermek átlagos hangmagasságban (kicsiknél: *d-h* – nagyoknál: *c-d'*) közötti hangterjedelemben tud tisztán énekelni. A dalok hangterjedelmének fokozatos növekedésével a természetes fejlődést támogatjuk. Segítenünk kell a gyerekeket a tiszta intonálásra, főként akkor, ha nagyobb ambitusú dalt ismertetünk meg velük. Ezt úgy tudjuk megtenni, ha a számukra jól ismert dalt magasabban, vagy mélyebben énekeljük, amihez a gyerekek alkalmazkodnak. A megfelelő hangmagasság megadása az óvodapedagógus feladata. Előfordul, hogy a gyermeknek nem sikerül ugyan azon a hangon elkezdeni a dalt, mint amin az óvodapedagógus énekli. Ugyanis az óvodapedagógusnak figyelembe kell vennie, hogy a gyerekek nem egyforma adottságokkal érkeznek az óvodába, tehát van, aki már 3 évesen tisztán énekel, de van, aki csak több év gyakorlás után éri el ugyan azt a szintet. (Osvay [2007] 88-92.)

Éneklési készség fejlesztése során bevonható hangszerek: Az óvodapedagógus megszólaltathatja a kezdőhangot (kizárólag csak az óvodapedagógus és nem a gyerekek segítségnyújtására) furulyán, hegedűn, sípon stb., ha bizonytalan a megfelelő hangmagasságban egy dal éneklésekor. Azonban nem használunk hangszert egy új dal tanításánál, mert megzavarja a gyerekek éneklési készségének fejlődését. (Osvay [2007] 90.)

4.2.2. Zenei hallás fejlesztése

Óvodában az akusztikus hallást (a dobhártyát elérő hangoknak –zörej; beszédhang- a meghallása) fejlesztjük elsősorban, de kis mértékben a belső hallás (olyan zenei képek, amelyek hangadás nélkül jönnek létre) is fejlődésnek indul, ami a zenei emlékezőképesség és a zenei alkotóképességnek az alapja. (Forrai [2016] 72.)

Az óvodapedagógusnak feladata, hogy megéreztesse a gyerekekkel a magas-mély hangok és a halk-hangos közötti különbségeket:

- A *magas-mély hangokat* térérzékeléssel (a hangok egymáshoz viszonyított magassága) kapcsoljuk össze a gyerekeknek. Először mondókákat, énekeket mutassunk be magasan és mélyen, amit utána együttes mondogatás követ. Lehet csak 1-1 hang különbségét bemutatni, érzékeltetni. A gyerekek –kezdetben az óvodapedagógus segítő mintaadásával- feladata, hogy kezüknek fel-le történő mozgatásával kifejezzék a különbségeket. (Forrai [2016] 72-75.)

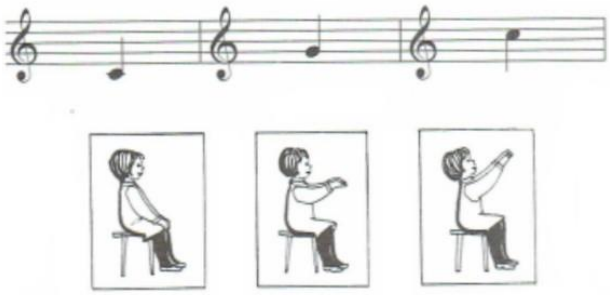

- A *halk és hangos* közötti különbséget egymáshoz viszonyítva érzékeltessük. Ez szintén történhet mondóka, ének, hangszer vagy bármilyen zörej segítségével. Lényeges, hogy a hangos valóban hangosabb legyen a normál énekléstől, de ne legyen kiabálás. A halk viszont ne legyen suttogás. Arra törekedjünk, hogy gyerekek először csak ismerjék fel a különbségeket, és nevezzék meg. Valószínűleg csak nagycsoportra alakul ki az a készség a gyerekeknél, hogy

> önállóan, az óvodapedagógus segítsége nélkül is tudjanak halkan vagy hangosan énekelni. Ekkor akár már össze is kapcsolhatjuk a halk-hangos éneklést a magas-mély énekléssel, ami fokozott figyelmet igényel. (Forrai [2016] 75-76.)

Ezen kívül bábokkal is tudjuk érzékeltetni a magas-mély valamint a halk-hangos különbségeket: pl. egy mély hangú állat, mint a mackó mélyen énekel, míg a vékony hangú egérke magasabban. A süni halk hangú állat, ezért ő halkan tud csak énekelni, míg a farkas nagyon hangosan.
Fontos, hogy a magasabb hangon megszólaló bábot térben is magasabban tartsuk, mint a mélyen megszólalót. (Komáromi [2012] 170-171.)

A zenei hallásfejlesztéshez hozzátartozik, a hangszínérzék fejlesztése. Így tudjuk finomítani a gyermekek hallását, valamint értelmes zenehallgatásra is neveljük őket. Rá kell vezetni a gyerekek figyelmét, hogy ne csak a szövegre, vagy dallamra figyeljenek, hanem az énekes hangjára valamint a megszólaló hangszer minőségére is. A 3-4 évesek egy kis gyakorlással már jól megkülönböztetik, hogy pl. üveg, fa, műanyag hangját hallják. 4-5 éves korban az apróbb különbségeket is megfigyelik, akár közeli színezetű zörejeket is érzékeltethetünk, mint például nagypohár, kispohár, csomagolópapír, selyempapír stb. hangja. Az 5-6-7 évesek pedig már ügyesen felismerik a környezetük zörejhangjait, pl. szél, eső, autó hangja. Figyeljünk a tervszerűségre a hangszínek felismerésénél, tehát kezdetben bemutatás-megszólaltatás után nevezzék meg a hangot, később pedig már bemutatás nélkül, csakis hallás után nevezzék meg a tárgyat. (Osvay [2007] 97.)

Mint ahogyan már említettem, az óvodában a belső hallást kis mértékben fejlesztjük. A gyermekek zenei emlékezete számos dalt képes tárolni, amit a dallamfelismerés módszerével tudunk ellenőrizni. Az óvodapedagógus dúdol, vagy hangszerrel megszólaltat a gyermek számára egy jól ismert dallamot, amit zenei emlékezetével és belső hallásával összeilleszt a gyermek, hogy felismerje. Dallambújtatással kiválóan tudjuk a belső hallást fejleszteni óvodás korban. Ilyenkor is ismert dallamot énekelnek a gyerekek hangosan, majd egy adott jelre (pl. koppantás, taps) magukban tovább folytatják, egy újabb jelre pedig hangosan éneklik tovább a dalt. (Forrai [2016] 79-82.)

Zenei hallás fejlesztése során bevonható hangszerek: A magas-mély és halk-hangos közti különbséget kiválóan tudjuk érzékeltetni a hangszeren.

- Az óvodapedagógus játszhat a gyermekeknek például furulyán, citerán, klarinéton, hegedűn, harmonikán stb. mélyebben vagy magasabban egy-egy dalt (pl. Süss fel, nap… ÉNÓ 269.), motívumot.
- A gyerekek megfigyelik, és karok mozgatásával vagy testmozgással (guggolás-lábujjhegyen állás) érzékeltetik a hangszeren -pl. hegedűn, furulyán- játszott hangok távolságát.
- Megfigyeltethetünk két hangszer hangszínének különbségét: „Melyik a hangosabb, a csengő vagy a láncosbot?" „Melyik hangszernek van magasabb hangja?" /nagybőgő, hegedű/
- A dinamikai különbségeket be tudjuk mutatni hangos-halk motívumok váltakozó játékával.
- A hangszínek felismerését fejleszthetjük, ha a gyermekeknek is adunk azokból a hangszerekből, ami az óvodapedagógusnál van (pl. dob, cserépsíp, kereplő, csengő, kolomp). A pedagógus háttal ülve megszólaltat egy hangszert, a gyerekeknek pedig a felismerés után ugyan azt kell megszólaltatni.
- A gyerekek figyelmét könnyen rá tudjuk irányítani a hangszerek –a zenei hang- és a zörejek közötti különbségek felismerésére. Paraván mögött megszólaltathatunk különböző hangszereket (dob, kolomp, csengő, duda, hegedű stb.) valamint zörejeket (pl. üvegek összekoccanása, papír susogás, fakocka összeütése stb.).
- A hallást fejleszthetjük dallamfelismerés során, ha a gyerekek számára jól ismert dalt játszunk valamilyen dallamhangszeren pl. citerán, harmonikán, furulyán, klarinéton.

4.2.3. Ritmusérzék fejlesztése

A gyermekek ritmusérzéke a rendszeres zenei tevékenységek során fejlődik. Először is fontos, hogy a gyerekek megérezzék az egyenletes lüktetést. Az egyenletes lüktetés valamint a ritmus, a mondókák, énekes játékok alapja, szabályosan ismétlődő egysége, súlya. (Tamásiné [2010] 79.)

Az óvodapedagógus, amikor egy 3 éves gyermekkel közösen játszik ölbeli játékot (pl. *Kishurka...* ÉNÓ 68.; *Ciróka…* ÉNÓ 72.; *Csip, csip…* ÉNÓ 120.) meg tudja éreztetni az

egyenletes lüktetést az együttmozgás során. A gyermek fejlődését mutatja, amikor az egyenletes lüktetést már ő maga érzékelteti játékos mozdulatokkal. Az énekes népi játékok a negyedes lüktetésűek, amit a gyerekek könnyebben megéreznek, ha szabályos mozgást – lépés; hintázó mozgás; szárnycsapás- végeznek éneklés közben. (Tamásiné [2010] 79.)

A 4-5 éves gyermekek már próbálgatják, hogy lépés közben mondják a mondókát, vagy énekelnek, és így tudják érzékeltetni a negyed értékeket. Vagy pedig tapsolással, kopogással, hallható mozdulatokkal érzékeltetik az egyenletességet. Előfordul, hogy a járás követése és labilis, mivel az egyensúlyérzékük még fejletlen. Az 5-6-7 évesek készsége ebben az életkorban már elég fejlett ahhoz, hogy bonyolultabb mozgáskombinációkkal érzékeltessék a folyamatos lüktetést. Egyenletes járás közben akusztikus jellel (pl. tapsolás, erősebb lépés stb.) vagy a nélkül, esztétikus mozgással tudják kiemelni az egyenletes lüktetést. Fontos, hogy az egyenletes lüktetés végig kísérje a zenei tevékenységeket. (Tamásiné [2010] 79-80.)

4-5 éves korban általában az egyenletes lüktetés érzése megerősödik, így felhívhatjuk a figyelmet a dalok, mondókák ritmusára. *„A ritmus hosszabb és rövidebb egységek időbeli egymásutánja.” (Forrai [2016] 86.)* Ez megegyezik a szavak ritmikusan történő tagolásával. Az óvodában énekelt gyermekdalok és mondókák ritmusa főként negyed illetve páros nyolcad ritmusból áll. A ritmus megéreztetését különböző játékos mozdulatokkal például tapssal, kopogással emeljük ki. Az egyenletes lüktetés és a ritmus összekapcsolása fokozatosan történjen a gyerekeknek. Figyeljünk a dalokban valamint a mondókákban található szünetre, amit ugyanúgy kiemelünk (ekkor is történik lépés/ tapsolás stb…) egyenletes lüktetésnél, míg ritmus érzékeltetésnél eltérő mozdulattal (pl. kezek széttárása) mutatunk. (Forrai [2016] 86-88.)

Kiváló ritmusérzék fejlesztő játék a ritmusvisszhang, amikor az óvodapedagógus ritmustapsolása után a gyerekeknek kell visszatapsolni a ritmusmotívumot.
A megfelelő tempótartás mellett fontos, hogy az óvodapedagógus megéreztesse a gyors és a lassú éneklés közötti különbséget, amelyet kiscsoportban már ügyesen felismernek és megneveznek. Az idősebb gyermekek már maguk is próbálkoznak a gyors-lassú mozgással, míg a nagycsoportosok az óvodapedagógus utasítására már képesek gyors-lassú éneklésre. (Komáromi [2012] 88-89.)

Ritmusérzék fejlesztése során bevonható hangszerek:

- A lüktetés folyamatosságát kiválóan tudjuk érzékeltetni ritmushangszerekkel: pl. dobbal, kolomppal, láncosbottal, csengővel, vagy akár kanállal
- A gyerekekkel bátran alakíthatunk ritmuszenekart, ha a kezükbe adunk egy-egy ritmushangszert. Ha már biztonságosan megy az egyenletes lüktetés és a ritmus is, megoszthatjuk a zenekart. Az egyik fele a ritmust, a másik fele pedig az egyenletes metrumot üti hangszerével.
- Ritmusvisszhang gyakorlására is alkalmazhatóak a ritmushangszerek. Az óvodapedagógus tapsolva, vagy dobbal ritmust játszik, amit a gyerekek a kezükben lévő hangszerekkel visszajátszanak.

4.2.4. Zenei formaérzék fejlesztése

A gyermekdalok, mondókák alkalmasak arra, hogy a gyermekek megérezzék azok motívumait. A zenei formaérzék fejlesztésének alapja a motívum, amely a legkisebb zenei egység. A motívum négy egyenletes lüktetés összekapcsolása. A fejlesztés során a motívumok tagolása a feladatunk. A gyerekek hamar ráéreznek a zenei motívumokra, ha folyamatos éneklés közben játékos mozgással, tapssal, hangszerrel érzékeltetjük. A motívumnak az első lüktetése hangsúlyos, a következő három pedig súlytalan (pl. *Koszorú, koszorú…* ÉNÓ 100.) (Komáromi [2012] 89.)

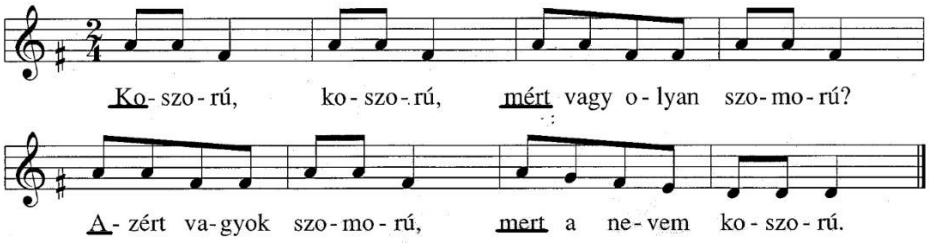

A visszhangjátékot a zenei formaérzék fejlesztés során is fel tudjuk használni, amikor a gyermekek az óvodapedagógus által énekelt motívumot éneklik vissza. A kérdés-felelet játék már nehezebb feladat, a gyerekek fejlett képességei szükségesek hozzá. Lényege, hogy a kérdés dallama „nyitott”, a válasz dallammotívuma pedig befejező hatású. Így kiválóan fejleszthető a gyerekek alkotóképessége, fantáziája. A formaérzék fejlesztéshez hozzá tartozik a ritmusmotívumok tapsoltatása a gyerekekkel, amelyekhez szöveget is társíthatunk (pl. a gyermekek nevének tapsolása, köszönés ritmustapssal). (Forrai [2016] 102-107.)

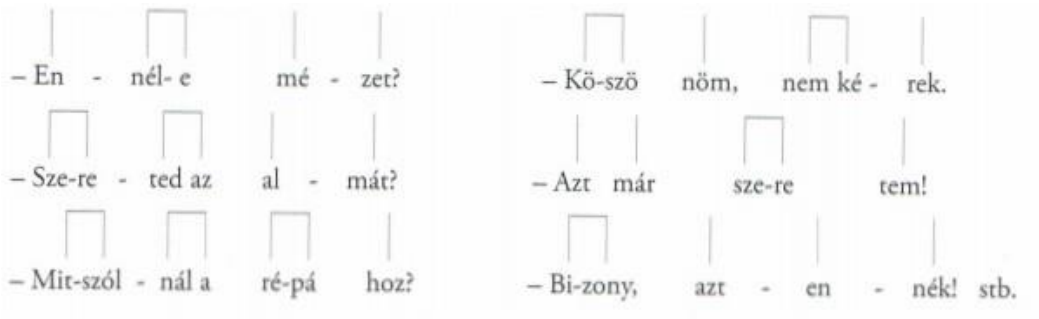

Zenei formaérzék fejlesztése során bevonható hangszerek:

- Furulyázás közben a levegővétellel érzékeltetni tudjuk a gyerekek számára a motívumokat.
- A motívumok első súlyos lüktetését is érzékeltethetjük dob szóval, vagy csengővel.
- A ritmus kérdés-felelet játékot is kísérhetjük ritmushangszerrel.
- A ritmusvisszhang játék során szintén használhatjuk a ritmushangszereket. Az óvodapedagógus hangszeren eljátszott ritmusmotívumát a gyerekek visszajátsszák a kezükben lévő hangszeren.

4.2.5. Zenei alkotóképesség fejlesztése

A zenei alkotóképességhez elengedhetetlen a gyermekek önállóan megszerzett tapasztalatai, valamint önkifejező képessége és kreativitása. Az óvodapedagógus zenei műveltsége és improvizálásai a mindennapok során, mind-mind mintául szolgálnak a gyerekek zenei alkotóképességének fejlesztéséhez. Hiszen akkor fognak spontán és önfeledten dúdolgatni játék közben, ha ezt a vidámságot látják a körülötte lévő felnőttől. Ez pedig azt mutatja, hogy a gyermek számos zenei élményre tett szert és így érzi jól magát. (Forrai [2016] 108-111.)

Az óvodapedagógus feladata, hogy figyelemmel kísérje ezeket a spontán hangicsálásokat, amiből sok mindent leszűrhet, és tanulságot vonhat le a gyermek lelki világának megismerésében. Dúdolhatnak: ismert vagy ismeretlen dallamot, új szöveget is kitalálhatnak ismert dallamra, és akár otthoni élményeiket, az őket foglalkoztató eseményeket is elénekelhetik. (Forrai [2016] 108-111.)

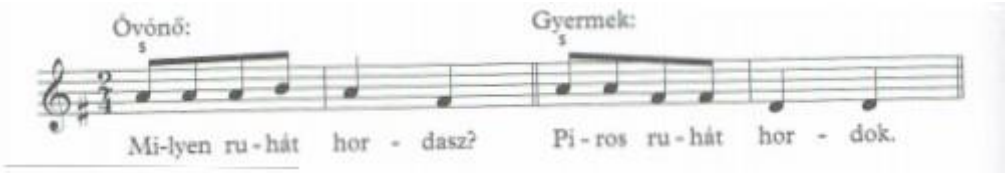

A gyerekek számára érdekes feladat lehet, ha egy adott képről énekelve – az óvónő kérdez, a gyerekek válaszolnak - beszélgetnek. Jól ismert mondókára is lehet dallamot improvizálni.

Összességében elmondható, hogy a gyermek zenei alkotóképességének fejlesztése nagymértékben az óvodapedagógus játékosságától, kreativitásától, zenei műveltségétől függ. (Forrai [2016] 108-111.)

Zenei alkotókészség fejlesztése során bevonható hangszerek: A zenei alkotókészség a gyermek önkifejező tevékenysége, amely örömöt nyújt számára. Fontos, hogy a hangszerek bármikor elérhetőek legyenek a csoportszobában a gyerekek számára. Így amikor kedvük tartja elővehetik és megszólaltathatják. Az óvodapedagógus próbáljon minél több népi hangszert bemutatni a gyerekeknek, amin nem csak ismert dalt, hanem akár egy mondókához kitalált dallamot is eljátszhat.

4.2.6. Zene hallgatására nevelés

Az óvodai zenehallgatás célja, hogy felkeltse a gyerekek zene iránti érdeklődését, és a figyelmes zenehallgatásra nevelje őket, mindezt az óvodás korosztálynak megfelelően válogatott dalokkal. A zenehallgatási dalok a gyermekek hangmagasságának megfelelőek legyenek, a ritmika terén nincs szabályozás. Az élő zene kiemelten fontos ebben az életkorban, hiszen ilyenkor kerül valóban közel a gyermekhez a dal, a hangszer. (Törzsök [1982] 7-8.)

A zenehallgatás feltétele a nyugodt légkör megteremtése. Az óvodapedagógus igyekezzen úgy helyezkedni, hogy mindenki jól lássa, és törekedjen az élményszerző előadásra. Egy dal hangszeres megszólaltatásánál jobb, ha először elénekeljük, és utána játsszuk el az adott hangszeren. Ha a gyerekek élvezik, tetszik nekik az előadás, nyugodtan meg lehet ismételni. Nem csak az ének-zene tevékenységek alkalmával lehet zene hallgatásra nevelni a gyerekeket. Az óvodapedagógus a nap során bármikor elénekelhet, vagy eljátszhat egy dalt. (Osvay [2007] 108-111.)

Zene hallgatására nevelés során bevonható hangszerek: A zenehallgatás kiváló lehetőséget biztosít az óvodapedagógusnak, hogy a népi hangszerekkel megismertesse a gyermekeket, és felkeltse az érdeklődésüket. Ilyenkor tudjuk felhívni a gyermekek figyelmét az adott hangszer sajátosságaira: sajátos játékmód, hangszín, kinézet.

5. Hagyományápoló óvodák zenei nevelése

„Az óvodai zenei nevelés elsődleges célja, hogy a gyermekek koruknak megfelelő magyar zenei hagyományokra épülő, minőségi zenével találkozzanak és ez érzelmileg is mélyen érintse meg őket.” (Tamásiné [2010] 47.)

A hagyományápoló óvodák sajátosságai, hogy a népi kultúra értékei beépülnek a pedagógiai munkába, így a fejlesztő-nevelő hatás mellett hagyományőrző funkcióval is bír. Forrai Katalin zenepedagógus állítása szerint: az ének-zene tevékenységek törzsanyaga a magyar népi mondóka és az énekesjáték, a zenehallgatás során pedig a népdal, ami elsődleges. (Ludánszkiné [1995] 7.)

Az óvodapedagógusok célja, hogy olyan környezetet teremtsenek az óvodán belül, ahol a modern világgal összefonódik a hagyományápolás, így a gyermekek megismerhetik a régi kultúra értékeit. (Tamásiné [2010] 49-50.)

Lényeges szempont a hagyományőrzés által, hogy a gyerekeknek ne csak a zenei hallásuk, éneklési készségük, beszédkészségük fejlődjön, hanem a nemzeti identitásuk, a magyar néphez, szülőföldjéhez fűződő pozitív kapcsolatuk is kibontakozzon és erősödjön. (Hovánszki [2008] 160.)

A hagyományápoló óvodák zenei nevelésében kiemelkednek a népi játékok. Segítik a gyermekeket a külvilággal való megismerkedésben (mondókák a növényekről, állatokról, naphívogatók stb.), valamint pozitív hatással van a visszahúzódó, félénk gyermekekre. Természetesen ma már sokkal másabb életet élünk, másabb a környezetünk, mint a régi paraszti társadalomban. Ennek ellenére a népi gyermekjátékok hozzásegítik a gyermekeket, hogy megtanuljanak alkalmazkodni a környezetükhöz, a társadalomhoz, tehát a megváltozott világhoz. A hagyományőrző óvodák lehetőséget biztosítanak a gyermekeknek, hogy megismerkedjenek a különböző anyagokkal –bőrrel, fával, agyaggal, gyékénnyel, gyapjúval stb.-, és saját kezükkel készítsenek különböző tárgyakat (pl. batikolt terítő), játékokat (pl. csuhébaba; nemezlabda) hangszereket (pl. fűzfasíp, kukoricaszár hegedű, búzaszál doromb, dob). Sokkal jobban meg fogják becsülni a saját kezűleg készített eszközöket, mint a boltban vásárolt tárgyakat. (Lázár [2005] 19-25.)

A hagyományőrző programmal működő óvodák tevékenységeiben a jeles napokhoz, naptári év ünnepeihez kapcsolódó népszokások (őszi-téli-tavaszi-nyári jeles napok), valamint az emberélet/gyermekélet fordulóihoz fűződő népszokások (születésnap; keresztelő; anyák napja; gyermeknap; lakodalmi szokások) komplexitásában min-mind megjelennek. A két legnagyobb ünnepkörnek a téli és a tavaszi tekinthető. A téli a karácsonyi ünnepkörrel, az adventtel kezdődik, és a Farsanggal fejeződik be, mint a tél elűzése. Ez után a tavasz jeles napjai következnek, amelybe a húsvéti ünnepkör és a Pünkösd tartozik. A nyár és az ősz leginkább a mezőgazdasági munkákról, a termés betakarításáról szól. Ősszel a gazdasági évet lezáró ünnepeket tartották. Az óvodai zenei nevelés során az egyes népszokáshoz hozzáillő népi hangszerekkel is megismerkednek a gyerekek. (Ludánszkiné [1995] 7-10.)

Tehát az ilyesfajta óvodák csak is olyan pedagógusokat alkalmaznak, akik maguk is azonosulni tudnak a népi hagyományokkal. Megfelelő ismeretekkel rendelkeznek a jeles napok szokásairól, illetve bőséges tárházzal rendelkeznek a népmesék, népi hangszerek,

népdalok, népi játékok, népi kézművesség terén. Hiszen a hagyományok csak úgy maradnak fenn, ha van, aki átörökítse őket a fiatal korosztály számára. (Tamásiné [2010] 50.)

A gyakorlatban is használt népi hangszereknek a megfigyeléséhez, három hagyományőrző óvodában néztem meg egy-egy zenei tevékenységet a reggeli szabad játék után. Lehetőségem volt ellátogatni a Cigándi Tündérkert Óvodába, valamint a Nyírbátori Meseház Óvodába. Mind a két helyen nagy szeretettel fogadtak, így kaptam egy kis betekintést a mindennapi óvodai életükbe. Az általam választott harmadik nevelési intézmény, a Cégénydányádi Óvoda, amely egyben a munkahelyem is. Itt rendszeresen figyelemmel követem, és részt veszek a hagyományápolásra épülő tevékenységeken.

Februárban, a Farsangi ünnepkör idején látogattam el az óvodákba.

- *Farsang:* Vízkereszt napjától (január 6.)-hamvazószerdáig (húsvét előtti 40 napos böjt kezdete) tartó időszak. Farsang-vasárnap, farsanghétfő, és húshagyókedd alkotja a farsangot. A karácsonyi ünnepkör után ehhez kapcsolódik a legtöbb szokás. Jellemző eseménye a jelmezes alakoskodás, dramatikus játékok, felvonulások, valamint az evés-ivás, mulatozás. Számos termékenységvarázsló hiedelmek kapcsolódnak hozzá. Magyarországon a középkorra tehető a kialakulása. (Ortutay [1979])

  Ilyenkor volt a párválasztás ideje is. Valamint vénlány-, vénlegénycsúfolás is szokás volt. A gyerekek házról-házra jártak köszönteni, jókívánságokat mondtak, búcsúztatták a telet és ezért adományt kértek. (Balatoni [2015] 127-128.)

Először is szeretném röviden bemutatni a kiválasztott óvodákat, hogy miben, és hogyan mutatkozik meg a hagyományápolás. Ezután pedig a zenei tevékenységek megfigyelésével szerzett tapasztalataim alapján szeretném az óvodákat összehasonlítani, külön figyelmet fordítva a népi hangszerek használatára, megjelenésére, ezen tevékenységek során.

5.1. Cigándi Tündérkert Óvoda és Bölcsőde

Cigánd település igen gazdag néphagyománnyal rendelkezik, ezáltal az óvoda is valódi hagyományőrző és tisztelő. A 6 csoportos óvodába amint beléptem, rögtön elvarázsolt és magával ragadott falusi hangulatával. A régies bútorok, a szőttesek a falon, a kézimunkával

készült asztalterítők, a népies motívumokkal díszített edények a polcokon, mind-mind a régi időkre, nagyszüleim idejére emlékeztettek. Az intézményvezető elmondása szerint ezeket a régies tárgyakat, használati eszközöket az óvodapedagógusok gyűjtögették nagyszüleiktől. Mindezek pedig bármikor elérhetőek és használhatóak a gyerekek számára. A helyi néphagyományokon alapul a Pedagógiai Programja az óvodának. A hagyományok ápolása 1990-től kitűzött célja az óvodának. Az óvodapedagógusok hagyománytisztelő, és továbbadó, népies szellemben történő nevelési módszerei kiválóan formálják a gyermekek személyiségét. Azonban az óvodába járó gyermekek többsége néptáncos családból származik, így nem idegen számukra a néphagyományok. Az óvodában található egy szövőkeret, amin a gyerekek kedvük szerint bármikor gyakorolhatják a szövés technikáját. A népies mesterségek kipróbálása mellett nagy hangsúlyt fektetnek a jeles napokhoz fűződő népszokások megismertetésére: pl. szüret, betlehemezés kiszebáb égetés, zöldágjárás stb. valamint a népdalok, népi játékok, mondókák átadására. Rég múltú hagyományra tekint vissza a Vásározó c. rendezvényük, amin az óvodapedagógusok és a gyermekek által kézzel készített tárgyakat (pl. fonott kosarak, ajtókopogtatók stb.) vásárolhatják meg. Így próbálják meg a régi cigándi vásárok hangulatát felidézni napjainkban.

5.2. Nyírbátori Meseház Óvoda

Az intézményben 2015-ig csak egy hagyományápoló csoport működött, majd a Pedagógiai Program átdolgozásával az egész óvoda hagyományőrzővé vált. A Meseház Óvodához, mint székhely intézményhez tartozó 4 tagintézmény már más program szerint működik. Az 5 csoportos óvoda pedagógusai kezdetben féltek a feladattól, de mindent megtesznek, hogy a gyerekekkel megismertessék és átörökítsék a hagyományokat, a mai modern világban. Törekednek rá, hogy a gyerekek számára öröm legyen a néphagyományokkal való ismerkedés, és kialakuljon bennük a haza iránti szeretet, megbecsülés. A pedagógusok igyekeznek a csoportszobák modern berendezéseit ötvözni a népies jellegű tárgyakkal. Az óvoda célja a jeles napokhoz fűződő népszokások (pl. Márton nap; betlehemezés; farsang, húsvéti szokások stb.) komplex módon történő bemutatása, megismertetése, amelyre igyekeznek a szülőket is bevonni. Az egész városra kiterjedő rendezvény a szüreti mulatság, amelyen minden évben felvonul az óvoda apraja-nagyja. Emellett természetesen az intézményen belül is bemutatják a szőlőpréselés technikáját, és a gyerekek meg is kóstolhatják az elkészített mustot. Az óvodában működik egy néptánccsoport –Csicsergő

tánccsoport- amelyen a gyerekek kedvük szerint részt vehetnek, és számos városi rendezvényen fel is lépnek.

5.3. Cégénydányádi Óvoda

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kicsiny településének óvodája a Cégénydányádi Óvoda. Az egy csoportos intézményben a gyermekek végtelenül családias, befogadó környezetben nevelkednek. A hagyományápolás 2014. óta kiemelt feladata az óvodának, hiszen ehhez a falusi környezet minden feltételt megteremt (paraszt házak; régi használati tárgyak, eszközök). A hagyományőrző tevékenységek komplex módon kiegészítik a foglalkozásokat, így formálva a gyermekek személyiségét. Ahogyan már említettem, én is itt dolgozok, így célunk, hogy a naptári évhez kapcsolódó jeles napokkal, az emberi élet sorsfordulóihoz fűződő hagyományokkal megismertessük a gyermekeket, mélyítsük bennük a haza szeretetének érzését. Igyekszünk bevonni a szülőket is, ezért nyílt alkalmakat biztosítunk: szőlő szüret idején, Márton napkor, Adventi koszorú készítésekor, farsangkor, húsvétkor stb. Ugyanakkor nem csak a szülőkkel, hanem a nagyszülőkkel, valamint a helyi Nyugdíjas klubbal is közeli kapcsolatot ápolunk. Szívesen látjuk őket óvodai rendezvényeinken, már több alkalommal sütöttünk közösen kalácsot az óvoda melletti kemencében. Ilyenkor az idősek örömmel mesélték el régen hogyan történt a kenyér/ kalács sütés. Óvodai műsorainkat a népi játékok, népdalok mellett néptánccal színesítjük minden alkalommal. Rendszeres látogatói vagyunk a faluban működő népi játszótérnek, amit nagyon élveznek a gyermekek. Egy éve havi rendszerességgel látogat el óvodánkba a Kokas banda, akik népi játék, népi gyermektánc foglalkozást tartanak. A hagyományápoló tevékenységeket igyekszünk mindig fejleszteni a gyermekek igényeihez alkalmazkodva.

5.4. A hagyományápoló óvodák összehasonlítása

Az óvoda kinézetét, berendezését tekintve a Cigándi Tündérkert Óvoda volt számomra a leg elragadóbb. A szebbnél-szebb szőttesek, a festett edények, a régies bútorok /köztük az egyedi, népies motívumokkal ellátott gyermekszékek/ mind-mind paraszti, falusi hangulatot keltettek bennem. Már az óvoda ajtaján történő belépésnél tudtam, hogy hagyományápoló óvodába érkeztem, hiszen egy szépen berendezett falusi szobára emlékeztető kiállítás fogadott az előtérben. Ezzel szemben a Nyírbátori Meseház Óvoda és a Cégénydányádi Óvoda első látásra nem tükrözte számomra a hagyományőrző mivoltát, a modern kornak megfelelő

bútoraival, tárgyaival. A Cigándi Tündérkert Óvodában a gyermekek játékai fonott kosarakban vannak elhelyezve, és a játékok nagy részének anyaga fa. Ezzel szemben a Nyírbátori Meseház Óvodában és a Cégénydányádi Óvodában a fajátékok mellett sokkal több műanyag játék található. A Meseház Óvodában rendszeresen saját kezűleg készített eszközöket (pl. papírdobozból bohócos célba dobó) is hoznak az óvodapedagógusok, amelyek kapcsolódnak az adott témához, néphagyományhoz.

Hangszerek mind a három óvodában bőségesen megtalálhatóak, azonban a népi hangszerek száma lényegesen kevesebb. Népi hangszerek közül dobot, kereplőt, cserépsípot, láncosbotot láttam, illetve Cégénydányádon népi furulyát. A csoportszobákban a hangszerek úgy vannak elhelyezve, hogy azokat bármikor elő tudják venni a gyermekek, amikor kedvük van hozzá. Ahogyan az óvodapedagógusok elmesélték, a zenei tevékenységek során gyakran használnak hangszereket (pl. ritmusbot, a cintányér, a triangulum, a xilofon, a furulya), azonban a népi hangszerek ritkábban szólalnak meg. Valószínűleg ennek az is oka, hogy maguk a pedagógusok sem tudnak népi hangszeren játszani, kivéve Cégénydányádon, ahol népi furulyázik az óvodapedagógus. Itt a rendszeresen járó Kokas banda a foglalkozásaira gyakran elhozza magával a banda hangszereit is –nagybőgő, harmonika, brácsa, hegedű-, amelyeket a gyerekek testközelből láthatnak, hallhatnak és ki is próbálhatnak. Ez nagyban hozzájárul a gyerekek érdeklődésének felkeltéséhez a hangszerek iránt. A Meseház Óvodában és a Cigándi Tündérkert Óvodában is igyekeznek a gyermekek népi hangszer ismereteit képekkel, videókkal, zenehallgatással pótolni, kiegészíteni. Azonban ritkán van rá lehetőségük, hogy élőben –mint a Cégénydányádi Óvodában- találkozzanak az efféle népi hangszerekkel. Gyakori, hogy diót, gesztenyét, vagy saját kezűleg készített hangszereket használnak fel ritmus adás céljából.

A tevékenységek előtti reggeli szabad játékot zavartalanul biztosították az óvodapedagógusok. A Nyírbátori Meseház Óvodában az óvodapedagógus fánk készítést kezdeményezett só-liszt gyurmából. A gyerekek aktívan részt vettek a játéktevékenységben, formázták a farsangi fánkokat, közben a *Süssünk, süssünk valamit…* című dalt énekelték. A Cégénydányádi Óvodában a reggeli gyülekezés alatt gyakran szokott népdal, népzene szólni (pl. Kolompos együttes). Míg a Nyírbátori Meseház Óvodában folyamatos tízórai után kezdeményezte a pedagógus a tevékenységet, addig a Cigándi és a Cégénydányádi Óvodában közös tízórai után.

Mivel az óvodákba a farsangi ünnepkör alatt látogattam el, így mindenhol e köré fűzve zajlott a tevékenység. A Cégénydányádi Óvoda és a Meseház Óvoda a farsangi mulatság előtt állt még, a Tündérkert Óvoda viszont már utána volt, ezért egy ismereteket elmélyítő, átélt élményeket felidéző tevékenységet láttam. A népszokások felelevenítése mind a három hagyományápoló óvoda zenei tevékenységében jól megmutatkozik. Ugyanakkor a farsangi hagyományok mellett a kiszebáb égetés, mint téltemető, tavaszköszöntő népszokás is megjelent a tevékenységek során.

A vázlatokból jól látható, hogy az óvodák dalanyaga nagyon hasonló, alapja *Forrai Katalin Zene az óvodában* című könyve. Mind a három tevékenységen (lásd. 1./2./3. sz. melléklet) elhangzott a képességfejlesztés során: az *„Itt a farsang…”* című dal, és a *„Jer, jer kikelet…”* című mondóka. Egyezést mutat a Cégénydányádi Óvoda (lásd. 3. sz. melléklet) és a Nyírbátori Meseház Óvoda (lásd. 2. sz. melléklet) között a *„Jöjjön a tavasz…”* című mondóka, illetve a Cégénydányádi Óvoda (lásd. 3. sz. melléklet) és a Cigándi Tündérkert Óvoda (lásd. 1. sz. melléklet) között az *„Azért varrták…”* című mondóka. A Nyírbátori Meseház Óvodában (lásd. 2. sz. melléklet) a *„Farsang van…”*, a Tündérkert Óvodában (lásd. 1. sz. melléklet) pedig a *„Húshagyó, húshagyó…”* című népi mondóka hangzott el, mint a farsangi népszokás megjelenítéseként. A zenehallgatási anyag mind a három óvodában népdal volt, amelyet a gyerekek CD-ről hallgattak meg. A Cigándi Tündérkert Óvoda (lásd 1. sz. melléklet) pedig néptánccal zárta le a tevékenységet. A néptáncolás igen kedvelt –kétszer is kérték, hogy had táncolják el újra- tevékenysége a gyerekeknek, amire valószínűleg a szülők táncos múltja van hatással.

A népi hangszerek kevésbé domináltak a zenei tevékenységek során. Népi furulyázás a Cégénydányádi Óvodában (lásd. 3. sz. melléklet) volt hallható, amit dalfelismertetés céljából szólaltatott meg az óvodapedagógus. Ezen kívül dobot használtak a gyerekek az egyenletes lüktetés érzékeltetésére a Cégénydányádi és a Nyírbátori Óvodában (lásd 2./3. sz. melléklet). A Meseház Óvodában (lásd. 2. sz. melléklet) kereplők megszólaltatásával űzték el a telet a tevékenység végén eljátszott kiszebáb égetésnél. A Cigándi Tündérkert Óvoda zenei tevékenységén viszont nem jelent meg egy népi hangszer sem.

Összegzés

Végezetül megállapíthatom, hogy nagyon fontos szerepet játszik a gyerekek személyiségének kialakulásában, készségeinek fejlődésében a zene. Semmi más nem nyújthat a kis lelküknek olyasfajta pozitív, elragadó, megnyugvó érzést, mint egy dallam.

Dolgozatom írása közben minél jobban belemerültem a népi hangszerek, a népzene, a népszokások világába, annál jobban megerősítette bennem, hogy mennyire fontos a mai modern világunkban a régi hagyományok ismerete, művelése és továbbörökítése a gyermekek számára. Magyar nemzetünk zenei kincsei csak így fognak tovább élni, generációról generációra továbbszállni.

Nagy felelősség van a szülőkön, hogy mennyi figyelmet fordítanak a gyermekük zenei nevelésére kora kisgyermek korukban. Azonban a gyermekek óvodai intézménybe történő bekerülésével már nem csak a szülők, hanem az óvoda, az óvodapedagógusok feladata is, hogy minél több népi gyermekjátékot játszanak, valamint a gyerekek népzene, népdal iránti fogékonyságát segítsék. Gondoljunk csak bele! Az az elvetett mag, amelyet nem öntözünk, nem gondozunk, sosem fog kivirágozni. De ha megfelelő gondoskodást nyújtunk számára, hozzásegítjük egy szép élethez, és gyönyörű virággá növekedik. Így van ez a gyermekeknél is, ha nem fordítunk megfelelő figyelmet a nevelési módszereinkre.

A hagyományápoló óvodák látogatásai alatt számos pozitív élményt szereztem, és sokat tanultam az ének-zene tevékenységekből leendő óvodapedagógusként. Ennek ellenére azonban mégis úgy érzem, hogy a magyar népi hangszerek háttérbe szorulnak a zenei nevelés, az óvodai mindennapok során. Pedig a gyerekek figyelmét csak is úgy tudjuk felkelteni a hangszerek iránt, ha minél több élő népzenei élményt biztosítunk számukra, valamint lehetőséget arra, hogy ők maguk is kézbe vegyék és kipróbálják az egyes hangszereket. Úgy gondolom, hogy az általam felsorakoztatott példák is mutatják, hogy számos lehetőség van a zenei képességfejlesztés során a hangszerek bevonására.

Talán az óvodapedagógusoknak nagyobb figyelmet kellene fordítani arra, hogy ők maguk is tudjanak legalább egy vagy két népi hangszeren játszani. A gyerekeknek pedig biztosítani kellene, hogy a nap folyamán bármikor elővehessék a hangszereket, amikor kedvük tartja. Valamint több lehetőséget teremtsenek, hogy élő népzenével találkozzon a gyermek óvodás évei alatt. A társadalomnak mindenképpen szüksége van rá, hogy minél több

hagyományápoló óvoda jöjjön létre, hiszen így tudjuk megalapozni a gyermekek hagyományok iránti szeretetét, kötődését.

Ezúton szeretném megköszönni Tamásiné dr. Dsupin Borbálának, mint konzulens Tanárnőmnek a kedvességét, hogy tanácsaival segítette szakdolgozatom elkészítését. Valamint szeretném megköszönni a Cigándi Tündérkert Óvoda és Bölcsőde, a Nyírbátori Meseház Óvoda, és a Cégénydányádi Óvoda intézményvezetőjének, hogy lehetőséget biztosítottak számomra, hogy ellátogassak hagyományápoló óvodájukba, és az ott szerzett tapasztalataimat felhasználjam szakdolgozatom megírásához.

Felhasznált szakirodalom

1. Balassa Iván – Ortutay Gyula (1980): Magyar néprajz. Corvina Kiadó, Békéscsaba
2. Balatoni Katalin - Gunszt Andrea - Hortobágyi Ivett (2015): Ünnepek a néphagyományban. Örökös Stúdió Bt.
3. Birinyi József (2008): Népi hangszerek készítése. Cser Könyvkiadó
4. Dalos Anna (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 7. Késő-romantika és a XX. század (II.) Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
5. Dobák Pál (2009): A romantikus zene története. Nemzeti Tankönyvkiadó
6. Dobszay László (1984): Magyar zenetörténet, Gondolat Kiadó, Budapest
7. Döbrössy János (2004): Ének-zene-nevelés. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának Tudományos Közleményei XXV.
8. Döbrössy János (2011): Ének-zene-nevelés. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának Tudományos Közleményei XXXIII.
9. Dr. Pásztor Zsuzsanna (2007): Új utak a zeneoktatásban. Trefort Kiadó, Budapest
10. Dr. Vadon Géza (1997): Hangszerész (vonós) szakmai ismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
11. Eric Salzman (1980): A 20. század zenéje. Zeneműkiadó, Budapest
12. Farkas Zoltán (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 3. Bécsi klasszika. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
13. Felföldi László - Lázár Katalin - Martin György - Niedermüller Péter - Pesovár Ernő - Pesovár Ferenc - Vargyas János (1990): Magyar néprajz VI. Népzene-néptánc-népi játék. Akadémiai Kiadó, Budapest
14. Forrai Katalin (2016): Ének az óvodában. Móra Könyvkiadó
15. Gelencsér Ágnes (1994): Magyar népzenei alapismeretek. Calibra Kiadó, Budapest
16. Gill Rowley (1977): A zene könyve. Zeneműkiadó, Budapest
17. Halász Péter (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 4. Romantika 1. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
18. Hegedűsné Tóth Zsuzsanna (2016): Mindenben zene. Raabe Klett Kiadó, Budapest
19. Hovánszki Jánosné (2008): Zenei nevelés az óvodában. Didakt Kft., Debrecen
20. Kelemen Imre (1998): A zene története 1750-ig. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
21. Kiszely István (2001): A magyar nép őstörténete. Magyar Ház Kiadó, Budapest
22. Kodály Zoltán (1984): A magyar népzene. EMB Zeneműkiadó, Budapest

23. Kodály Zoltán (2007): Visszatekintés I. Argumentum Kiadó, Budapest
24. Komáromi Lajosné (2012): Játékos zenebona. Novum Könyvklub Kft.
25. Kovács Emil (1994): Hangszerész (pengetős) szakmai ismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
26. Kovács Sándor (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 1. Középkor és reneszánsz. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
27. Kovács Sándor (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 6. Késő-romantika és a XX. század (I.) Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
28. Körber Tivadar (2013): Zeneirodalom I. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
29. Lázár Katalin (2005): Népi játékok. Planétás Kiadó, Budapest
30. Ludánszkiné Szabó Éva (1995): Óvodai Zenei hagyományápolás-népszokások. Hajdúböszörmény
31. Malina János (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 2. Barokk. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
32. Mandel Róbert (2008): Magyar népi hangszerek. Kossuth Kiadó
33. Manga János (1969): Magyar népdalok, népi hangszerek. Corvina Kiadó, Budapest
34. Mészáros István (1988): Óvodai zenei nevelésünk másfél évszázada. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
35. Nagy Jánosné (1994): Népzeneismeret. Pedellus Bt., Debrecen
36. Neil Ardley-Dave Arthur-Dave Gelly-Susan Sturrock (1981): A zene könyve. Zeneműkiadó, Budapest
37. Ortutay Gyula (1979): Magyar néprajzi Lexikon 2. Akadémia Kiadó, Budapest
38. Ortutay Gyula (1981): Magyar Néprajzi Lexikon 4. Akadémiai Kiadó, Budapest
39. Osvay Károlyné (2007): Az ének-zene tanítás módszertana. Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza
40. Paksa Katalin (2008): Magyar népzenetörténet. Balassi Kiadó
41. Papp Márta (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 5. Romantika 2. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
42. Pécsi Géza (1989): Kulcs a muzsikához. Tankönyvkiadó, Budapest
43. Réti Anna- Döbrössy János (2013): Az ének-zene tantárgy-pedagógiája. Elte Eötvös Kiadó, Budapest
44. Robert Ainsley (1995): A zene képes kalauza. Pannonica Kiadó, Budapest

45. Sapszon Borbála (2013): Játék a zenével avagy zenei képességfejlesztő játékok óvodásoknak és kisiskolásoknak. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., Budapest
46. Sárosi Bálint (1998): Hangszerek a magyar néphagyományban. Planétás Kiadó, Budapest
47. Szitha Tünde (1997): Orfeusz hangzó zenetörténet 8. A magyar zene századai. Nemzeti Kulturális Alap Zenei Kollégiuma, Budapest
48. Tamásiné Dsupin Borbála (2010): A népi játékok és a mozgás relációja, és funkciója a 3-7 éves gyermekek szeélyiségfejlődésében. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
49. Törzsök Béla (1982): Zenehallgatás az óvodában. Zeneműkiadó, Budapest
50. Ulrich Michels (1994): SH atlasz. Zene. Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest
51. Vargyas Lajos (2006): A magyarság népzenéje. Mezőgazda Kiadó, Budapest

1.sz.melléklet

Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység helye: Cigándi Tündérkert Óvoda és Bölcsőde, Katica csoport

A tevékenység ideje: 2018. 02. 13.

A tevékenységet vezeti: Lehóczki Sándorné

Korcsoport: 3-6 éves gyermekek csoportja

A tevékenység tárgya: Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység feladatai: 1. Képességfejlesztés

- Egyenletes lüktetés érzékeltetése
- Ritmus motívumok visszatapsolása
- Éneklési készség fejlesztése: tiszta éneklés, tempótartás

2. Új dalos játék megismertetése

3. Játékismétlés

4. Zenehallgatás

A tevékenység anyaga: Madarak voltunk… ÉNÓ. 46.

Itt a farsang… ÉNÓ. 313.

Azért varrták… ÉNÓ. 6.

Húshagyó, húshagyó…

Jer, jer kikelet…

Csip, csep… ÉNÓ. 284.

Szedem szép rózsáját…

Komatálat hoztam… ÉNÓ. 99.

Megismerni a kanászt…

A tevékenység eszközei: CD-lejátszó, CD, hangvilla

A tevékenység módszerei: beszélgetés, bemutatás, magyarázat, gyakorlás, ellenőrzés, értékelés, dicséret

KIDOLGOZÁS

Tevékenység felépítése	Elemzés
Tevékenység előzménye Farsangi mulatság az óvodában, valamint kiszebáb égetés a múzeumnál.	
Előzetes szervezési feladatok • szellőztetés és folyamatos szellőzés biztosítása • szükséges eszközök előkészítése • a megfelelő hely kialakítása • nyugodt légkör megteremtése	A feltételek megteremtése elengedhetetlen feltétele a tevékenység zavartalansága, folyamatossága érdekében.
1. Képességfejlesztés *„Madarak voltunk…”* Gyakorlás: 3x-4x	Köralakítás. Az egyenletes lüktetés érzékeltetése járás közben, melynek szabályosságát az óvodapedagógus tapssal segíti. Az akusztikus inger és a mozgás együtt erősíti a lüktetés folyamatosságát.
• ritmusvisszhang • a gyermekek nevének tapsolása	Ritmusmotívum visszatapsolása. A nyolcad párokat tapsolják, a negyednél a térdüket ütik. Fontos a lüktetés pontossága. Egyéni, differenciált értékelés.
„Itt a farsang…” Érdeklődés felkeltése: „Emlékeztek még rá, hogy milyen ünnep volt most?” Gyakorlás: 4x-5x Kezdőhang: H	Közösen átélt élmény felidézése, ami jó érzéssel tölti el a gyerekeket. Az egyenletes lüktetés kifejezése végigvonul a foglalkozás minden mozzanatában. Az óvodapedagógus figyelme a tiszta éneklésre irányul.
„Azért varrták…” Gyakorlás: 4x-5x	Dinamikai érzék fejlesztése. Halk-hangos mondókázás. A figyelem a halk-hangos különbségérzékeltetésére irányul, hogy a halk ne váljék suttogóvá, a hangos pedig kiabálóvá. A hangos mondókázást az óvodapedagógus kézfelemeléssel, a halk mondókását pedig szájára tett kézzel jelöli. Egyéni, differenciált értékelés.
Érdeklődés felkeltése: „Mivel kiabáltuk el a telet, hogy jöjjön végre a meleg, a jó idő?” *„Húshagyó, húshagyó…”* Gyakorlás: 4x-5x	Farsangi csúfoló közös átismétlése után motívumonként váltják egymást a gyerekek. Zenei formaérzék fejlesztése.

„Jer, jer kikelet…” Gyakorlás: 4x-5x	Egyenletes lüktetés érzékeltetése játékos mozgással.
2. Új dalos játék megismertetése Érdeklődés felkeltése: „Most már elűztük a hideget, és jön a meleg. Mi történik a jégcsapokkal?” *„Csip, csep…”* Bemutatás: 2x Közös éneklés: 3x-4x Gyakorlás: 5x-6x Kezdőhang: A	Mintaszerű bemutatásra törekvés. Folyamatosan kapcsolódhatnak be az éneklésbe. A dal tempója fokozatosan gyorsul. A tevékenység alatt folyamatos dicséret, ösztönzés, amely motivációként hat a gyerekekre.
3. Játékismétlés Érdeklődés felkeltése: „Mit lehet csinálni kint tavasszal?” *„Szedem szép rózsáját…”* Gyakorlás: 5x-6x Kezdőhang: D	A játék szabályának megbeszélése nem igényel magyarázatot, a gyerekek kört alakítva játsszák. Az óvodapedagógus kiválaszt ez gyermeket, akinek a szemét beköti egy kendővel, ő fog a kör közepén állni. Az óvodapedagógus figyelme a „kopogtató” gyermek hangjának elváltoztatására irányul. Szervezési feladat: kendő előkészítése Együttjátszás öröme, egymásra figyelés. Egyéni, differenciált értékelés.
„Komatálat hoztam…” Érdeklődés felkeltése: fonott kosár segítségével Gyakorlás: 5x-6x Kezdőhang: A	Egyenletes lüktetés érzékeltetése járással. A komatál átadására irányul az óvodapedagógus figyelme. A tevékenység alatt folyamatos dicséret, ösztönzés, amely motivációként hat a gyerekekre. Egyéni differenciált értékelés.
4. Zenehallgatás *„Megismerni a kanászt…”* *Néptánc*	A zenehallgatásra a gyerekek kényelmes elhelyezkedése után kerül sor. A kezdeményezés hangulati lezárása páros tánccal.

2.sz.melléklet

Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység helye: Nyírbátori Meseház Óvoda, Mókus csoport

A tevékenység ideje: 2018. 02. 15.

A tevékenységet vezeti: Bihariné Szigeti Andrea

Korcsoport: 2,5-7 éves gyermekek csoportja

A tevékenység tárgya: Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység feladatai: 1. Képességfejlesztés

- Hangszínfelismerés
- Egyenletes lüktetés és ritmus összekapcsolása gyakorlása
- Éneklési készség fejlesztése: tiszta éneklés, tempótartás

2. Új mondóka megismertetése

3. Játékismétlés

4. Zenehallgatás

A tevékenység anyaga: Kör, kör… ÉNÓ 78.

Itt a farsang… ÉNÓ 313.

Dirmeg-dörmög… ÉNÓ. 13.

Farsang van…

Jer, jer kikelet…

Jöjjön a tavasz…

Csizmám kopogó… ÉNÓ. 308.

A, a, a, a farsangi napokban…

A tevékenység eszközei: furulya, cintányér, triangulum, dob, CD-lejátszó, CD, kártyák, bohócbáb, paraván, hangvilla, karton, kiszebábok, kereplő

A tevékenység módszerei: beszélgetés, bemutatás, magyarázat, gyakorlás, ellenőrzés, értékelés, dicséret

KIDOLGOZÁS

Tevékenység felépítése	Elemzés
Előzetes szervezési feladatok • Szükséges eszközök előkészítése • A csoportszoba szellőztetése • Megfelelő hely kialakítása • Nyugodt légkör megteremtése	A feltételek megteremtése a tevékenység folyamatának zavartalanságát biztosítják.
1. Képességfejlesztés Motiváció játékba hívó énekkel: *„Kör, kör ki játszik…”*	A szituációs helyzet a motiváció mellett a játékosság elvének érvényesítését biztosítja.
Játékos szituáció: Jancsi bohóc báb megérkezik a gyerekekhez, és bemutatkozik Gazdag Erzsi- A bohóc köszöntője című versével. Majd megkéri a gyerekeket, hogy mindenki mutatkozzon be neki. „Jancsi vagyok bohókás, mi a neved kispajtás?” Bemutatkozás közben egyenletes lüktetés érzékeltetése tapssal .	Szervezési feladatok: az eszköz előkészítése Az egyenletes lüktetés kifejezése végigvonul a foglalkozás minden mozzanatában. Az óvodapedagógus megfigyelése és segítségnyújtása az egyenletes lüktetés egyenletességére irányul. Folyamatosan kapcsolódhatnak be a játékba.
„Hoztam nektek egy kis meglepetést. Próbáljátok meg kitalálni, hogy mit hallotok!” (dob, cintányér, triangulum)	Hallásfejlesztés, hangszínfelismerés. A hangszerek paraván mögötti megszólaltatása. Képi azonosítás a kártyák által, melyeket a hangszerek megszólaltatásának sorrendjében kell felmutatni a gyerekeknek.
Ritmuszenekar alapítás: dob, cintányér, triangulum *„Itt a farsang…”* Gyakorlás: 2x-3x Kezdőhang: H	Szervezési feladat: a hangszerek kiosztása az 5-6 éves gyermekeknek Éneklés közben ritmus érzékeltetése. Ritmusérzék fejlesztés Együttjátszás öröme, egymásra figyelés. Egyéni, differenciált értékelés.
„Gondoltam egy állatra! Négy lába van, testét barna szőr fedi, és téli álmot alszik.”	A találós kérdéssel fejleszti a gyermekek gondolkodását.
„Dirmeg-dörmög…” Gyakorlás: 2x-3x	Egyenletes járással „cammogással” egyenletes lüktetés érzékeltetése. Nagymozgás fejlesztése. A tevékenység alatt folyamatos dicséret, ösztönzés, amely motivációként hat a gyerekekre.

2. Új mondóka megismertetése *„Farsang van…”* Bemutatás: 2x Gyakorlás: 7x-8x	Mintaszerű bemutatás. Gyakorlás során az egyenletes lüktetés pontos megtartása. Egyéni differenciált értékelés.
3. Játékismétlés „Mit égetnek el farsang után?” *„Jer, jer kikelet…”* Gyakorlás: 3x-4x *„Jöjjön a tavasz…”* Gyakorlás: 3x-4x	A kiszebáb égetés, mint népszokás megjelenítése. Szervezési feladat: a szőnyeg közepén kartonból készült „tűz” imitálása, papírból készült kiszebábok és kereplők kiosztása a gyerekeknek A néphagyománynak megfelelően a kiszebábokat a gyerekek a „tűzbe” dobják, így űzik el a telet. Az óvodapedagógus figyelme mondókák egyenletes lüktetésének megtartására irányul.
„Csizmám kopogó…” Érdeklődés felkeltése: az ismert dal furulyáról történő felismertetése Gyakorlás: 3x-4x Kezdőhang: E	A furulyával aktivitásra ösztönzi a gyermekeket. Táncolás a dal éneklése közben: csípőre tett kézzel csárdás lépés majd sarokkoppintás. Dicsérettel buzdítás tánc közben. Egyéni, differenciált értékelés.
4. Zenehallgatás *„A, a, a, a farsangi napokban…”*	A zenehallgatásra a gyerekek kényelmes elhelyezkedése után kerül sor. A tevékenység hangulati lezárása.

3.sz.melléklet

Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység helye: Cégénydányádi Óvoda

A tevékenység ideje: 2018. 02. 16.

A tevékenységet vezeti: Kissné Szántó Elvira

Korcsoport: 3-6 éves gyermekek csoportja

A tevékenység tárgya: Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

A tevékenység feladatai: 1. Játékismétlés

2. Új dalos játék megismertetése

3. Képességfejlesztés

- dinamikai érzék fejlesztése, halk-hangos éneklés
- egyenletes lüktetés kifejezése játékos mozdulatokkal és hangszerrel

4. Zenehallgatás

A tevékenység anyaga: Jertek lányok… ÉNÓ. 170.

Mackó, mackó… ÉNÓ. 203.

Brum-brum Brúnó… ÉNÓ 305.

Azért varrták… ÉNÓ. 6.

Itt a farsang… ÉNÓ. 313.

Jer, jer kikelet…

Jöjjön a tavasz…

Haj, ki kisze haj…

Farsang három napjába…

A tevékenység eszközei: mackó báb, egér báb, népi furulya, dob, CD-lejátszó, CD, hangvilla

A tevékenység módszerei: beszélgetés, bemutatás, magyarázat, gyakorlás, ellenőrzés, értékelés, dicséret

KIDOLGOZÁS

Tevékenység felépítése	Elemzés
Előzetes szervezési feladatok • a csoportszoba szellőztetése • szükséges eszközök előkészítése • a megfelelő hely kialakítása • nyugodt légkör megteremtése	A csoportszobát alaposan át kell szellőztetni, hogy friss levegő legyen. Az eszközök előkészítése a tervezett tevékenység folytonosságát biztosítja.
1. Játékismétlés *„Jertek lányok…”* Gyakorlás: 3x-4x Kezdőhang: A	A dal játékba hívja a gyerekeket. Így érzelmileg ráhangolódnak a tevékenységre.
„Mackó, mackó…” Érdeklődés felkeltése: „Képzeljétek! Eljött hozzátok vendégségbe Mackó, és szeretne furulyázni nektek egy dalt.” Dalfelismertetés: népi furulyával Gyakorlás: 3x-4x Kezdőhang: A	A népi furulya motivációs eszközként hat. A játék szabályának megbeszélése nem igényel magyarázatot, a ráismerés után folyamatosan játsszuk. Az óvodapedagógus figyelme a játékszabály betartására irányul.
„Brum-brum Brúnó…” Érdeklődés felkeltése: „Mackó farsangi bálra készül. Gyertek és táncoljunk vele együtt! Gyakorlás: 3x-4x Kezdőhang: G	A játékos szituációval az érdeklődés fenntartása. Körben járással valamint az utolsó versszaknál dobbantással az egyenletes lüktetés érzékeltetése. Egyéni, differenciált értékelés.
2. Új mondóka megismertetése *„Azért varrták…”* Bemutatás: 2x kiolvasó mozdulattal Közösen: 8x-10x	A mondóka kiszámoló mozdulattal történő megismertetése. Gyakorlás során az egyenletes lüktetés megtartására irányul a figyelem. A tevékenység alatt folyamatos dicséret, ösztönzés, amely motivációként hat a gyerekekre. Egyéni, differenciált értékelés.
3. Képességfejlesztés *„Itt a farsang…”* Érdeklődés felkeltése: „A farsangi bálba eljött Mackó barátja Egérke.” Gyakorlás: 3x-4x	Halk-hangos éneklés. A figyelem a halk-hangos különbségérzékeltetésére irányul, hogy a halk ne váljék suttogóvá, a hangos pedig kiabálóvá. A hangos éneklést a mackó báb felemelése, a halk éneklést pedig az egér báb felemelése jelöli. Egyéni, differenciált értékelés.

„Jer, jer kikelet…” Érdeklődés felkeltése: „Farsang után mit fogunk csinálni, hogy elűzzük a hideg telet?” Gyakorlás: 3x-4x *„Jöjjön a tavasz…”* Gyakorlás: 3x-4x	Egyenletes lüktetés érzékeltetése először játékos mozdulatokkal, majd dobbal. Metrum érzék fejlesztése. Szervezési feladat: Dobok kiosztása a gyerekeknek
„Haj, ki kisze haj…” Dalfelismertetés: Népi furulyával Gyakorlás: 3x-4x Kezdőhang: A	Az egyenletes lüktetés kifejezése végig vonul a tevékenység minden mozzanatában. A dob segíti a gyerekek aktivitását, figyelmének fenntartását a tevékenység alatt.
4. Zenehallgatás *„Farsang három napjába…”*	A zenehallgatásra a gyerekek kényelmes elhelyezkedése után kerül sor. A tevékenység hangulati lezárása a népdal meghallgatásával.